

T.C
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

16 TEMMUZ 1611- 8 AĞUSTOS 1612 YILI KIBRIS ADASI
RUZNÂMÇE DEFTERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans

Deniz ARICI

Çorum 2019

**16 TEMMUZ 1611- 8 AĞUSTOS 1612 YILI KIBRIS ADASI
RUZNÂMÇE DEFTERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Deniz ARICI

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK**

ÇORUM 2019

KABUL VE ONAY

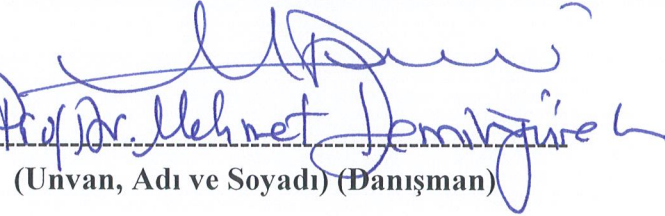
Deniz Arıcı tarafından hazırlanan "16 Temmuz 1611- 8 Ağustos 1612 Yılı Kıbrıs Adası Ruznâme Defterinin Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma, 10.10.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

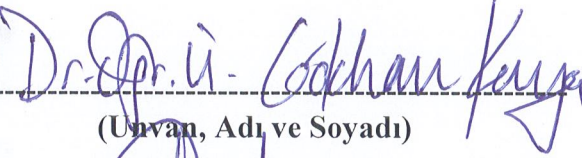
(Unvan, Adı ve Soyadı) (Başkan)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Danışman)

İmza

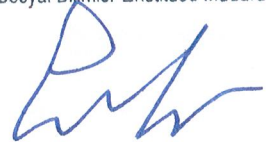
(Unvan, Adı ve Soyadı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

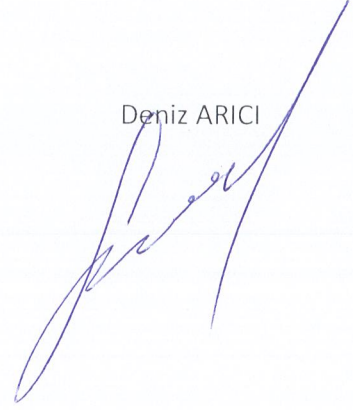

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

(10/10/2019)

Deniz ARICI

ÖZET

ARICI, Deniz. *16 Temmuz 1611- 8 Ağustos 1612 Yılı Kıbrıs Adası Ruznâme Defterinin Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Bu çalışmada dört belge ele alınıp 16 Temmuz 1611 (5 Cemaziyelevvel 1020) ile 8 Ağustos 1612 (10 Cemaziyelahir 1021) tarih aralığında Kıbrıs Adası'nın 10 ay 20 günlük bütçesi ruznâme defterleri üzerinden incelenilecektir. Ele alınan ruznâme defterleri Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, Maliyeden Müdevver Defterler arasında MAD.d defter kodu, 00441 sıra numarası ile bulunmakta olup defterin toplam sayfa sayısı 38'dir. Söz konusu belge incelenilerek Kıbrıs Adası gelir ve gider kaynakları ayrıntılı şekilde ele alınıp daha önce çalışılmış olan Kıbrıs Adası Bütçeleriyle karşılaştırılarak adanın ekonomik durumu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Bütçe, Ruznâme

ABSTRACT

ARICI, Deniz. *16 July 1611- August 8, 1612, Evaluation of Cyprus Island the book of Ruznamçe*, (Master Thesis), Çorum, 2019.

In this study, four documents will be handled and the 10 months and 20 days budget of the Island of Cyprus will be examined on the books of Ruznamçe between 16 July 1611 (5 Cemaziyelevvel 1020) and August 8, 1612 (10 Cemaziyelahir 1021). The Ruznamçe books that have had handled in the Ottoman Archives of the Prime Ministry. The book code MAD.d is included with number of 00441 among the financial books the total number of pages in this book is 38. This document will be examined income and expenditure sources in detail way and the economic status of the Cyprus Island will be evaluated and will be compared with the previously studied Cyprus budget.

Keywords: Cyprus, Budget, Ruznamçe

TEŐEKKÖR

Yüksek lisans tez yazım sürecimde bana her daim yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÖREK'e ve yine bu süreçte desteklerini eksik etmeyen sevgili aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	vii
KISALTMALAR	viii
ÖN SÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

5 CEMAZİYELEVVEL 1020 (16 TEMMUZ 1611)- 6 ŞABAN 1020 (14 EKİM 1611) TARİHLİ DEFTERE GÖRE KIBRIS ADASI GELİR-GİDER KAYNAKLARI

1.1. BÜTÇE DEFTERİNİN GELİR KALEMLERİ	13
1.1.1. Mukataa Gelirleri	13
1.1.1.1. Mukataa-i Karye-i Viçada Tabi-i Mesarye	14
1.1.1.2. Mukataa-i Karye-i Ayalistre Tabi-i Mesarye	15
1.1.1.3. Mukataa-i Karye-i Vadili Tabi-i Mesarye.....	15
1.1.1.4. Mukataa-i İhtisâb ve Bac-ı Ebvâb Kal'a-i Lefkoşa.....	16
1.1.1.5. Mukataa-i Karye-i Piperosterona Tabi-i Mesarye.....	17
1.1.1.6. Mukataa-i Hırsofu	17
1.1.1.7. Mukataa-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs	17
1.1.1.8. Mukataa-i Karye-i Elya ve Kotokutrafa ve Cizye-i Kıbtıyan ve Bive	18
1.1.1.9. Mukataa-i Sükkerhane-i Karye-i Kukla	19
1.1.1.10. Mukataa-i Sükkerhane-i Piskopu ve Koloş.....	20
1.1.2. Tefâvüt Geliri	20
1.2. BÜTÇE DEFTERİNİN GİDER KALEMLERİ	21
1.2.1. Sâlyâne Ödemeleri	21
1.2.2. Cerâye Ödemeleri.....	21
1.2.3. Mevâcib Ödemeleri.....	23
1.2.4. Eda-i Akçe Harcamaları.....	24
1.2.5. İrsaliye.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

3 RAMAZAN 1020 (9 KASIM 1611)- 5 ŞEVVAL 1020 (11 ARALIK 1611) TARİHLİ DEFTERE GÖRE KIBRIS ADASI GELİR-GİDER KAYNAKLARI

2.1.BÜTÇE DEFTERİNİN GELİR KALEMLERİ	25
2.1.1. Mukataa Gelirleri	25
2.1.1.1. Mukataa-i Karye-i Ayalistre tabi-i Mesarye	26
2.1.1.2. Mukataa-i Karye-i Kondomyo Tabi-i Omorfo.....	26
2.1.1.3. Mukataa-i Karye-i Viçada Tabi-i Nahiye-i Mesarye	26

2.1.1.4. Mukataa-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs ve Tevabiha.....	26
2.1.1.5. Mukataa-i İhtisâb ve Bevvabha-i Kala-i Lefkoşa	27
2.1.2. Müteferrik Gelirler	27
2.2. BÜTÇE DEFTERİNİN GİDER KALEMLERİ.....	28
2.2.1. Sâlyâne Ödemeleri	28
2.2.2. Cerâye Ödemeleri.....	28
2.2.3. Mevâcib Ödemeleri.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

24 ZİLKAİDE 1020 (28 OCAK 1612)- 30 REBİÜLEVVEL 1021 (31 MAYIS 1612) TARİHLİ DEFTERE GÖRE KIBRIS ADASI GELİR-GİDER KAYNAKLARI

3.1. GELİR KALEMLERİ.....	30
3.1.1. Mukataa Gelirleri	30
3.1.1.1. Mukataa-i Baf ve Tevabiha.....	31
3.1.1.2. Mukataa-i İhtisab ve Bac-ı Ebvâb-ı Kala-i Lefkoşa ve Tevabiha	31
3.1.1.3. Mukataa-i Hasha-i Mesarye An Yed-i Zabit ve Havas-ı Mezbur	32
3.1.1.4. Mukataa-i Karye-i Lapta Tabi-i Girinye	34
3.1.1.5. Mukataa-i Elya ve Katokutrafa ve Cizye-i Kıptıyan ve Mezbure Der Cezire-i Kıbrıs.....	34
3.1.1.6. Mukataa-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs ve Tevabiha ve Beytül Mal-ı Hassa.....	34
3.1.1.7. Mukataa-i Meyhane Der Lefkoşa.....	35
3.1.1.8. Mukataa-i Sükkerhane-i Kukla ve Tevabiha.....	35
3.1.1.9. Mukataa-i Patrikiye ve Şemhane ki Ma Cizye-i Gebran.....	36
3.1.1.10. Mukataa-i Hırsofu ve Tevabiha.....	36
3.1.2. Müteferrik Gelirler	36
3.1.2.1. An Mahsul-i Cizye-i Gebran Cezire-i Kıbrıs	36
3.1.2.2. An mahsul-i Bedel-i Sürsat An Reaya-i Cezire-i Kıbrıs	36
3.1.2.3. An Muhsul-i İспенçe-i Gebran Havas-ı Hümayun.....	37
3.1.2.4. An yed-i Mustafa Bey Mirliva-i Baf ki Sabıka An Salyane-i mir-i Münşarünilyh Ziyade-i Sitade	37
3.1.2.5. An Mahsul-i Bedel-i Kirpâs	37
3.1.2.6. An Mahsul-i Tefavüt-i Mukataat ve Adet	37
3.2. GİDER KALEMLERİ.....	37
3.2.1. Sâlyâne Ödemeleri	38
3.2.2. Cerâye Ödemeleri.....	38
3.2.3. Mevâcibat Ödemeleri	38
3.2.4. İhracat Harcamaları ve Eda-i Deyn.....	39
3.2.5. El Bâkı.....	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
1 REBİÜLAHİR 1021 (1 HAZİRAN 1612)- 10 CEMAZİYELAHİR 1021 (8
AĞUSTOS 1612) TARİHLİ DEFTERE GÖRE KIBRIS ADASI GELİR-GİDER
KAYNAKLARI

4.1.GELİR KAYNAKLARI	41
4.1.1. Mukataa Gelirleri	41
4.1.1.1. İhtisab ve Bac-ı Ebvab Kala-i Lefkoşa	42
4.1.1.2. Mukata-i Meyhane-i Lefkoşa.....	43
4.1.1.3. Mukata-i Nahiye-i Baf	43
4.1.1.4. Mukata-i Karye-i Lapta Tabi-i Girinye.....	44
4.1.1.5. Mukata-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs ve Tevabiha	44
4.1.1.6. Mukata-i Nahiye-i Gilan	44
4.1.1.7. Mukataa-i Nahiye-i Mesarye.....	45
4.1.1.8. Mukata-i Sükkerhane-i Kukla ve Tevabiha	47
4.1.1.9. Mukataa-i Debbağhaneha.....	47
4.1.1.10. Mukataa-i Karye-i Elya ve Katokutrafa ve Cizye-i Kıbtıyan ve Tevabiha	47
4.1.2. Müteferrik Gelirler	48
4.1.2.1. An akçe-i Beytülmal-ı Yeniçeriyan-ı Kıbrıs	48
4.1.2.2. An akçe-i Baha-i Zemin-i Haliye	48
4.1.2.3. Tefâvüt-i Guruş	48
4.2.GİDER KALEMLERİ	49
4.2.1. Sâlyâne Ödemeleri	49
4.2.2. Cerâye Ödemeleri.....	49
4.2.3. Mevâcib Ödemeleri.....	49
4.2.4. İhracat Harcamaları	50
4.3.HAZİRAN - 8 AĞUSTOS 1612 TARİHLİ BELGEYE GÖRE DİĞER BAZI BİLGİLER	51
4.3.1. Mimarân, Mehterân, Rah-ı Aban, Ahengerân.....	51

BEŞİNCİ BÖLÜM
16 TEMMUZ 1611- 8 AĞUSTOS 1612 YILI KIBRIS ADASI BÜTÇESİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

SONUÇ	59
KAYNAKÇA	61
EKLER	63

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1.1: 16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 Dönemi Kıbrıs Mukataa Gelirleri	13
Tablo 1.2: 16 Temmuz 1611 - 14 Ekim 1611 Dönemi Kıbrıs Adası Mevacib Ödemeleri	23
Tablo 2.1: 9 Kasım 1611 - 11 Aralık 1611 Dönemi Kıbrıs Adası Mukataa Gelirleri ...	25
Tablo 3.1: 28 Ocak 1612 - 31 Mayıs 1612 Dönemi Kıbrıs Adası Mukataa Gelirleri....	30
Tablo 3.2: 28 Ocak 1612 - 31 Mayıs 1612 Dönemi Sâlyane ve Cerâye Ödemeleri ve Meblağı	38
Tablo 3.3: 28 Ocak 1612 - 31 Mayıs 1612 Dönemi Kıbrıs Adası Mevâcib Ödemeleri	39
Tablo 3.4: 28 Ocak 1612 - -31 Mayıs 1612 Dönemi İhracat Harcamaları ve Eda-i Deyn	39
Tablo 4.1: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi Kıbrıs Adası Mukataa Gelirleri 41	
Tablo 4.2: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi Kıbrıs Adası Mütferrik Gelirler	48
Tablo 4.3: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi Mevâcib Ödemeleri	49
Tablo 4.4: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi İhracat Harcamaları	50
Tablo 4.5: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi Lefkoşa ve Magosa Kalesi Mehterân Bölükleri	52

KISALTMALAR

Kısaltmalar

Bk	: Bu konuda bakın
c.	: Cilt
H.	: Hicri Tarih
M.	: Miladi Tarih
md.	: Madde
sy.	: Sayı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

ÖN SÖZ

Hazinenin giriş ve çıkış hesaplarının tutulduğu ruznamçe defterleri 15. Yüzyılın sonu ile 16. Yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. Ruznamçe defterleri sadece gelir ve giderler değil dönemin beylerbeyi, defterdarı hakkında, yeniçeriler ve bunların maaşları ve bölgedeki sayısı hakkında, yine dönemin mimarları, su yolcuları, mehteranları, eminler, mültezimler, kahvehaneler, meyhaneler gibi zengin bilgiler sunması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada 1611 sonları, 1612 başlarını kapsayan 10 ay 20 günlük süreçte Kıbrıs Adası gelir ve gider kalemleri ayrıntılarıyla ele alınıp gelir kaynakları ve bunların sorumluları ile bu gelirin harcama kalemleri rakamlarıyla incelenmiştir.

Tez'in oluşumunda izlenen yöntemler şunlardır:

1. Söz konusu ruznamçe defteri temin edilerek yeni harflere çevrilmiştir.
2. Transkribe edilen defter, Word dosyasında tablolar oluşturularak muhafaza edilmiştir.
3. Konu ile alakalı şimdiye kadar oluşturulmuş ikincil kaynaklar okunarak incelenmiştir.
4. Elde edilen bilgiler ışığında transkribe defterler değerlendirilerek tez yazımına başlanmıştır.

16 Temmuz 1611 (5 Cemaziyelevvel 1020) – 8 Ağustos 1612 (10 Cemaziyelahir 1021) tarih aralığını kapsayan bu çalışma 5 ana başlık altında toplanmıştır. I. Bölümde 16 Temmuz 1611 (5 Cemaziyelevvel 1020) ile 14 Ekim 1611(6 Şaban 1020) dönemi Kıbrıs Eyaleti gelir-gider kalemlerinin kimlerin sorumluluğunda olduğu, hangi kaynaklardan geldiği ve bu gelirin hangi kalemlere harcandığı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. II. Bölümde 9 Kasım 1611 (3 Ramazan 1020) ile 11 Aralık 1611 (5 Şevval 1020) dönemi Kıbrıs Eyaleti'nin gelir-gider kalemleri birinci bölümde olduğu gibi ayrıntılarıyla ele alınmıştır. III. Bölümde 28 Ocak 1612 (24 Zilkade 1020) ile 31 Mayıs 1612 (30 Rebiülevvel 1021) dönemi, IV. Bölümde ise 1 Haziran 1612 (1 Rebiülahir 1021) ile 8 Ağustos 1612 (10 Cemaziyelahir 1021) döneminin gelir ve gider kalemleri birinci ve ikinci bölümde olduğu gibi ayrıntılarıyla ele alınmıştır. V. Bölümde yüksek lisans tezi olarak ele aldığım çalışma, çalışılmış olan daha erken tarihli 4 farklı Kıbrıs ruznâmçesiyle karşılaştırılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

GİRİŞ

Sözlükte “kesmek” anlamındaki Arapça kat’ kelimesinden türeyen mukataa kelimesinin anlamı kesişmektir.¹ Mukataanın çoğulu mukataat, mukataa-ı miriye, mukataat-ı miriye olarak bilinir.² En genel anlamıyla Osmanlı Devletinde her türlü gelir kaynağı mukataa olarak adlandırılmıştı.³ Mukataa usulü ilk olarak İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından konutlarda uygulanmış ancak bu uygulama daha sonra bırakılmıştır. İkinci kez uygulandığında ise tüm ekonomik hayatı ve iltizam sistemini kapsayıp sistemleşmeye başlamıştır.⁴ Başlangıçta Osmanlılarda mukataa kelimesiyle devlete ait vergilerin iltizama verilmesi kastedilmiştir. Mukataanın devlete ait vergilerin iltizama verilmesi anlamı zamanla değişerek vergi birimi anlamını almıştır. Osmanlı mali belgelerine bakıldığında 15. yüzyılın yarısından başlayıp yüzyılın sonunda mevcut anlamını kazanan bu kelime 19. yüzyılın yarısına kadar geçerli olacak anlamını koruyarak hazineye ait vergilerden oluşturulmuş mali bir birim anlamı kazanmıştır.⁵ Osmanlılarda mukataaya genel anlamda bakıldığında devletin gelirlerinin toplanmadan önce içinde gruplandırıldığı mali birimin adı olduğu anlaşılmaktadır. Belirli bir bölgede öncelikle şer’i ve örfi vergiler üzerinde mukataa oluşturulurdu.⁶ Oluşturulan bu mukataalar farklı şekillerde idare ediliyordu.

Mukataanın toplanmasının birinci yöntemi hazine tarafından toplanmasıydı ve toplayan memura *emin*, toplanma yöntemine ise *emaneten* idare denilirdi. Emaneten idarede mukataanın geliri maaş, kira, yakıt gibi giderler çıkıktan sonra kalan kısımdır. Bu yöntemde toplanan meblağ ya İstanbul’a gönderilirdi ya da merkezin emrettiği yere transfer edilirdi.⁷ Bu sistemde belirlenmiş olan bölgenin gelirini toplamakla görevlendirilen emin, gelirin toplanması işini iltizam usulü kapsamında başka kişilere bırakabilirdi.⁸ Mukataanın toplanmasının ikinci yöntemi ise mukataaların iltizama verilmesidir.⁹ Osmanlı maliyesinde mukataaların değişik vergi birimlerinden oluşturulduğuna yukarıda değinilmişti. Bu mukataalar birkaç yüz akçeden 10-20 milyon

¹ Mehmet Genç, “Mukataa” *TDVİA*, c. 31, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 129.

² Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, “Mukataa”, *Hürriyet Gazetecilik*, c. 23, (İstanbul: Hürriyet Yayıncılık), 195.

³ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011), “Mukataa”, md., 489.

⁴ Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (16.-18. Yüzyıl)*, (İstanbul: Kitapevi Yayıncılık, 2003), 31-33.

⁵ Genç, “Mukataa”, 129.

⁶ Ana Britanica, “Mukataa”, 195.

⁷ Filiz Giray, *Maliye Tarihi*, (İstanbul: Ezgi Kitap Evi, 2010), 133.

⁸ Ana Britanica, “Mukataa”, 195.

⁹ Giray, *Maliye Tarihi*, 133.

akçeye kadar değişen büyüklüklerde olabilirdi. Mukataaların bir köyle sınırlı olanları olduğu gibi birden fazla eyaleti içine alanları da vardı. Genel olarak bir mukataa biriminin kapsadığı vergi ve resimlerin çeşidi arttıkça kapsadığı alan daralmakta, tek bir vergi türünü içeren mukataalar ise bir eyaletin sınırlarını aşabilmekteydi.¹⁰

İltizam *luzim* kökünden türemektedir ve “gerekli sayma, üzerine alma, bir tarafı tutma” anlamlarına gelmektedir. İltizam kelimesinin terim anlamı ise devletin herhangi bir vergi gelirini toplama işini önceden belirlenmiş bir bedel karşılığında şahısların üzerine almasıdır.¹¹ Vergi toplama işini üzerine alan bu şahıslara mültezim denilmekteydi. Bunlar vergi toplama işini arttırma yöntemiyle yaparlardı.¹²

Vergi toplama işinin özelleştirilmesi diyebileceğimiz iltizam, tarım toplumlarında yaygın olarak kullanılan bir uygulama olup ilkçağdan 20. yüzyılın başlarına kadar dünyada birçok ülke tarafından uygulanmıştır. İltizam, mukataaların vergilendirme işini rekabete açık, daha çok müzayede ile mültezimlere devredilmesidir ve burada mültezim toplayacağı vergilerin bir kısmını önceden peşin olarak öder, geriye kalan kısmını da yıllık bir bedel karşılığında ödemeyi taahhüt ederdi. İltizam sisteminde mültezim iltizamı belirli bir süreliğine alırdı ve mültezimler sivil, askeri, reaya hatta yabancı da olabilirdi. İltizamın mirasla devredilmesi yok denecek kadar azdır. İltizam sisteminde önemli konulardan birisi de kefilliktir. Sistemin ilk zamanlarında her mültezim küçük sermaye sahiplerinden oluşan bir kefil grubuna dayanıyordu. Bu kefil grupları imparatorluğun ilerleyen yüzyıllarında çoğunluğu İstanbul’da olmak üzere büyük şehirlerde kredi kurumu haline geldiler.¹³

İltizam sistemi Abbasilerden, Bizanstan, Selçuklulardan beri süregelen klasik toprak sistemi olan tımar sisteminin kısmen sonu oldu.¹⁴ İltizamı üzerine almak isteyen kişiler, kadı, defterdar ya da muhassıl gibi bölgenin en büyük maliye yetkilisine başvuru yaparak süreci başlatırlardı. Talip olan kişi başvuru sırasında ödeyeceği parayı, bu paranın ne kadarını peşin ödeyeceğini, kendisine kefil olan kişilerin listesini ve bu kefillerin ödemeyi kabul ettikleri miktarı belirtirdi. Kadı başvurular arasında en iyi fiyatı veren adayın vergi toplama işini yapabilecek yeteneğe sahip olup olmadığına ve ödemeyi teklif ettiği miktarı ödeme gücüne sahip olup olmadığına bakardı. Talip olan

¹⁰ Bilgin Aydın, Rıfat Günalan, *15-16. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter Sistemi*, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008), 109.

¹¹ Mehmet Genç, “İltizam”, *TDVİA*, c. 22, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000),154.

¹² Büyük Ansiklopedi, “İltizam”, *Milliyet Yayınları*, c. 7, (İstanbul: Milliyet Yayıncılık), 2403.

¹³ Genç, “İltizam”, 154-155.

¹⁴ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, “iltizam”, c.11, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986), 5652.

kişinin vergi toplayabilme yeterliliğine sahip olduğu ve söz konusu miktarı ödeyecek durumunun olduğu anlaşıldıktan sonra kadı bu defa da kefillerin evlerine giderek ödemeyi teklif ettikleri miktarı ödeme gücüne sahip olup olmadıklarını anlamaya çalışır ve kefillerin ifadelerini kayıt altına alırdı. Kefillerin de güvenilir oldukları anlaşıldıktan sonra kadı arz tezkeresini hazırlayarak İstanbul'a gönderirdi. İstanbul'da da bir takım incelemeler yapıldıktan sonra olumsuz bir durumla karşılaşmadığı takdirde iltizam sözleşmesi yapılmış olurdu ve berat hazırlanıp gönderilirdi. Berat gelince mültezim olan kişi vergi toplama işine başlayabilirdi. Vergi toplama işi mültezime genellikle 3 yıllığına verilirdi. Ancak 9 hatta 12 yıllığına verilen örnekleri de vardır. Bu sistemde mukataa müzayede ile mültezime verilmiş olsa dahi devlet müzayedeyi sürekli açık tutardı. Mahallinde ya da İstanbul'da talipliler daha yüksek miktar teklif ederek başvuru yapabiliirdi. Böyle durumlarda hazine anlaşmayı değiştirebilme hakkına sahipti. Ancak eski mültezim teklif edilen bu yeni miktarı kendisi ödemeyi kabul ederse anlaşma kendisinde kalarak yenilenirdi. Mültezim teklif edilen yeni miktarı kabul etmezse de anlaşma bozularak mukataa yeni talibine verilirdi.¹⁵

Osmanlı devletinde iltizam sisteminin başlama tarihi ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Bu sistemin ilk örnekleri Osmanlı Devleti'nde 15. yüzyılın ilk yarısından sonra görülmüştür. Bu örneklere etraflıca bakıldığı zaman oldukça kökleşmiş bir uygulama olduğu anlaşılıyor bu sistemin daha önceki dönemlerde başlamış olma ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir.¹⁶ İltizamı alan kişilere mültezim denilmekteydi ve iltizamı alan mültezimler mukataanın gelirini toplamayı belirli bir yıllık bedel karşılığında üzerine alırdı. Daha sonrada ödemiş oldukları parayı vergi olarak halktan toplarlardı.¹⁷ 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun girdiği savaşlar sonrasında ciddi bütçe açıkları ortaya çıkmıştı. 1683 Viyana seferinin başarısız olması maliyenin nakit sıkıntısını iyice artmıştı. Nakit para olmaması sebebiyle hazine gelirleri vaktinden önce ve peşin ödeme koşuluyla iltizama verilmeye başlanmıştı. İltizamın devamlı değişmesi nedeniyle mültezimlerin vermiş oldukları peşin parayı kurtarmak ya da ek kâr elde etmek için halk üzerindeki vergi yükünü üretim kapasitesini daraltacak ölçüde ağırlaştırıyorlardı. Vergi kaynaklarının tahrip olması vergi gelirlerinin azalmasına neden oluyor ve vergi gelirleri azalınca da hazinenin nakit ihtiyacı artıyordu.

¹⁵ Genç, "İltizam", 155.

¹⁶ Genç, "İltizam", 155.

¹⁷ Meydan Larousse, "Mukataa", *Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti.*, c.14 (İstanbul: Neşriyat Yayınları, 1979), 217.

Osmanlı Devleti bu kısır döngüyü kırmak için 1695 yılında malikâne sistemine geçmiştir.¹⁸ Malikâne sistemi 1695 yılında başlamış ve bu tarihten sonraki 100-150 yıllık süreçte Osmanlı mali ve ekonomi tarihinde önemli bir kurum olmuştur.¹⁹

Malikâne “Arapça mülk sahibi anlamına gelen malik kelimesiyle, Farsça –âne ekinden türetilmiş bir kelimedir.” Malikâne sisteminde mukataalar iltizam sisteminde olduğu gibi müzayede ile talibine verilirdi.²⁰ Aralarındaki farklılık ise iltizam sisteminde mültezimler mukataayı alabilmek için mukataanın hazineye ödemesi gereken vergi miktarı üzerine rekabet ederlerdi. Burada en çok miktarı ödemeyi kabul eden kişi iltizamı alır ve 3 yıllığına işletirdi. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere bu süre zarfında başka bir mültezim aynı mukataa için daha yüksek bir fiyat verdiğiğinde birinci mültezimin sözleşmesi sona erdirilebilirdi.²¹ Malikâne sisteminde ise mukataadan alınacak yıllık vergi miktarı hazine tarafından belirlenmişti ve rekabetle artırılması ve azaltılması engellenmişti.²² Malikâne sisteminde, müzayede satışa çıkarılan mukataanın “muaccele” adı verilen satış bedellerine göre oluşturuluyordu. Bu bedel mültezimden peşin olarak alınırdı ve alınan bu bedel mukataanın bir yılda sağlayacağı kârın 2 ila 10 katı arasında değişiklik gösterirdi. Müzayede de en yüksek bedeli ödemeyi teklif eden mültezim bu bedeli ödeyerek mukataayı malikâne olarak alırdı. Malikâneyi alan kişi ödediği bu peşin para dışında mukataanın satış tarihinde devlete sağladığı yıllık nakdî vergiyi üç taksite bölerek bir sene içerisinde öderdi. Bu taksit daha sonraki dönemlerde dört taksit ile ödenebilmekteydi.²³ İltizam ile malikâne sistemi arasındaki en büyük farklılıklardan bir tanesi ise mukataanın iltizam sisteminde olduğu gibi mültezime belirli bir süreliğine verilmeyip kayd-ı hayat şartıyla yani ömür boyu verilmesiydi.²⁴ Böylelikle mültezimlerin sözleşmesi vaktinden önce sona erdirilmemiş oluyordu.

Malikâne sahiplerinin büyük bir kısmı İstanbul’da yaşıyordu ve vergi toplama işini kendi adamlarına ya da iltizama vererek yapıyorlardı. Malikâne sisteminin benimsenip yaygınlaşmasıyla birlikte iltizam sistemi de bu sisteme paralel olarak yaygınlaşıp genişledi. Fakat malikâne sistemi öncesindeki iltizam sisteminde yaşanan

¹⁸ Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*, (İstanbul: Kitapevi, 2003), 19-21.

¹⁹ Giray, *Maliye Tarihi*, 131.

²⁰ Mehmet Genç, “Mâlikâne”, *TDVİA*, c. 27, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 516.

²¹ Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*, 20.

²² Genç, “Mâlikâne”, 516.

²³ Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*, 20-21.

²⁴ Genç, “Mâlikâne”, 516.

sıkıntılar bu sistem içerisinde pek yaşanmadı. Malikâne sistemi içerisinde ortaya çıkan iltizam sisteminde, önceki sıkıntıların yaşanmamasının sebebi malikâne sahiplerinin uzakta da olsalar şahsi çıkarları için malikâneleriyle ilgilenmeleridir.²⁵

Günümüzde bütçe denildiği zaman, bir hükümetin önündeki mali dönem için yapmayı düşündüğü harcamaları önceden tahmin etmesi ve buna göre gelir kaynaklarının ayarlaması akla gelmektedir. Osmanlı devletinde 16. ve 17. yüzyıllarda böyle bir bütçe algısından söz etmek mümkün değildi. Buradan hareketle Osmanlı bütçeleri, günümüz modern bütçeleri gibi önündeki bütçe dönemi için hazırlanmayıp, mali yılsonunda geriye dönük hazırlanmaktaydı. Osmanlı bütçelerinin bu şekilde olmaları bu bütçelerin önemini azaltmaz.²⁶ Söz konusu bu bütçelere Osmanlı Devletinde ruznamçe denilmekteydi. Ruznamçe Osmanlı bürokrasisinde kullanılan, günlük gelir-giderlerin ve olayların yazılarak kayda geçirildiği defterlerdir. Devlet gelirlerini günlük olarak kayda geçiren bu görevlilere ruznamçeci denilmekteydi.²⁷

Osmanlı devleti, tarihinden gelen geleneğine kendisinin de yaşamış olduğu deneyimlerini ekleyerek dönemindeki emsallerine kıyasla iyi bir muhasebe sistemi oluşturmuştur. Bu mali sistemde devletin gelir ve giderlerinin yönetimi özenle sürdürülmüş, devletin yıllık gelir-gider hesaplarını gösteren bütçeler hazırlanmıştır. Bu bütçeler modern bütçelerden uzak olmasına rağmen ekonominin ve kamu hesaplarının sayısal büyüklükleri hakkında ve dönemin iktisadi yapısı hakkında geniş bilgiler vermesi bakımından önemlidir.²⁸

16. yüzyıla gelindiğinde yapılan fetihlerle Osmanlı devletinin sınırları genişlemiştir. Bu genişlemeden dolayı merkezdeki hazinelerden başka eyaletlerde de bağımsız defterdarlıklar ve bunlara bağlı taşra hazineleri oluşturulmuştur. Eyaletlerdeki bu mali kurumsal oluşum merkezdeki hazine teşkilatının küçük bir örneği olarak düşünülebilir.²⁹ Merkezde defterdarlık teşkilatı devletin genel, senelik gelir ve gider hesap özetlerini çıkarıyorsa, aynı şekilde eyaletler de gelir-gider hesap özetlerini çıkarıyorlardı. Bu eyaletlerin başında bir beylerbeyi ve onun emri altında bir hazine

²⁵ Genç, "Mâlikâne", 517.

²⁶ Halil Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi", *Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi* 4, Sy.7-8, (1967), 1.

²⁷ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 576.

²⁸ Recep Dündar, "18 Mart - 14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs Eyaleti Bütçesi", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 5/4 (2010): 1033.

²⁹ Kadir Arslanboğa ve Ahmet Arslantürk, "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası'nın Ağustos 1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir ve Giderlerinin Tahlili", *History Studies International Journal Of History* 6,sy.5 (2014): 14.

defterdarı bulunurdu. Beylerbeyi bölgesindeki gelir fazlasını her mali yıl sonunda merkeze göndermek zorunda idi.³⁰

Bu noktada taşradaki bu hazinelerin merkezdeki hazinelerin bir prototipi olarak işlediğini söyleyebiliriz. Taşra hazinesinin bulunduğu bu eyaletler salyaneli ve salyanesiz olmak üzere iki gruba ayrılmaktaydılar. Salyanesiz eyaletlerde Osmanlı devleti tımar sistemini uygulamıştır. Bu sistemde devletin gelir elde edeceği toprak ve diğer mülkler tımar sahiplerine işletmeleri için verilirdi. Tımar sahipleri ise buradan elde etmiş oldukları gelirler karşılığında devlete bazı kamu hizmetleri ve askeri görevleri yerine getirirlerdi. Bu eyaletlerin gelirleri iltizam yoluyla toplanır ve merkezi hazineye aktarılırdı. Salyaneli eyaletlerde ise yıl içerisinde elde edilen tüm gelirler beylerbeyi tarafından toplatılırdı. Toplatılan bu gelirlerden öncelikle eyaletin masrafları karşılanır ve geriye kalan meblağ irsaliye adıyla dış hazineye aktarılmak üzere merkeze yollanırdı. Salyaneli eyaletlerde merkezden defterdar atanırdı. Bu defterdar günlük gelir-giderleri tutmaktaydı. Eyaletin beylerbeyi veya defterdarı görevden ayrıldığında yerine yeni gelen kişi kendisinden önce yapılan hatalardan sorumlu tutulmaması için yeni ruznamçe defteri düzenlenirdi. Bundan dolayı eyalet bütçelerinin zaman aralığı bir yıldan az olduğu gibi bir yıldan daha uzun bir dönemi kapsayan örnekleri de bulunmaktadır.³¹

Kıbrıs adası Osmanlılar tarafından 1570-1571 yılında fethedilmiştir. Osmanlı devleti her fethettiği yerde yapmış olduğu tahriri Kıbrıs adasında da yapmıştır. Osmanlılar bu fethin ardından adada 7 yıl tımar sistemini uygulamadılar. Bu zaman zarfında adanın gelirleri ise mukataa olarak düzenlendi ve bu mukataalar iltizam ya da emanet yöntemiyle işletildi. Halil Sahillioğlu tarafından incelenen ilk Kıbrıs bütçesinde (7 Ekim 1571-7 Ekim 1572) mukataalardan 2.674.474 akçe gelir elde edilmiştir. Bahsi geçen bütçede elde edilen toplam gelir 7.293.954 akçedir. Adanın ilk yılı bütçesindeki mukataa gelirleri toplam gelirin % 36,6'sını oluşturmaktaydı. Fethin ilk yıllarında mukataa sisteminin uygulanmasında birçok sıkıntılar yaşanıp, toplanması gereken miktarın eksik toplanmasına rağmen mukataalardan elde edilen bu meblağ genel gelir içerisinde oldukça yüksek orandadır.³²

³⁰ Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın", 2.

³¹ Arslanboğa ve Arslantürk, "Osmanlı Yönetiminde", 14.

³² Mehmet Demiryürek, H. İbrahim Cellatoğulları ve Deniz Arıcı, "H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs Ruznamçesi (Bütçesi) Üzerine Bir İnceleme", *History Studies International Journal Of History* 9, sy.2 (2017), 89.

Osmanlı dönemi Kıbrıs bütçeleri araştırmacılar tarafından üzerinde çok fazla çalışılan bir konu olmamıştır. Kıbrıs bütçesi üzerine ilk araştırma Halil Sahillioğlu tarafından “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ın İlk Yılı Bütçesi” adlı makalede ele alınmıştır. Kıbrıs bütçeleriyle ilgili diğer araştırmalar ise Kadir Arslanboğa ve Ahmet Arslantürk’ün beraber yayınladıkları “Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adasının Ağustos 1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir ve Giderlerinin Tahlili” adlı makale; Recep Dündar’ın “18 Mart-14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs Eyaleti Bütçesi” adlı makalesi; Mehmet Demiryürek, H. İbrahim Cellatoğulları ve Deniz Arıcı olarak tarafımızca çalışılan “ H.994(M.1586) Yılı Kıbrıs Ruznamçesi (Bütçesi) Üzerine Bir İnceleme” adlı makalelerdir. Görüldüğü üzere Osmanlı dönemi Kıbrıs bütçeleri bir yıllık veya birkaç aylık zaman dilimleri halinde ele alınarak incelenmiş, bu alanda kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

Halil Sahillioğlu alışmasında Osmanlı bütçeleri ve bunların karakteristiklerinden, eyalet bütçelerinden, bütçe tertip eden eyaletlerden, bütçenin bölümlerinden, özet olma karakterlerinden, bütçenin sorumlularından ve adanın gelir ve gider kaynaklarından bahsetmiştir. Bu bütçe defteri tam bir yılı kapsamaktadır ve Kıbrıs’ın Osmanlılar dönemindeki ilk bütçesi olması bakımından önemlidir. Halil Sahillioğlu alışmasında Kıbrıs mukataaları üzerinde ayrıntılı durmamış, mukataaların isimlerini ve bu mukataalardan elde edilen miktarı not etmiş ve bütçeyi yeni türk harfleriyle yayınlamıştır.

H.994 (M.1586) yılı Kıbrıs ruznamesi üzerine bir inceleme adlı çalışmada 3 farklı belge incelenmiş olup bu belgeler 10 aylık bir zaman dilimini kapsamaktaydı. Bu alışmada Kıbrıs’ın sosyo-ekonomi tarihi hakkında bilgiler verildikten sonra bütçenin gelir-gider kaynakları tablolar halinde verilerek açıklanmıştır. Yine bu tablolarda mukataaların isimleri, kimlere iltizama verildiği, elde edilen gelirler ve yapılan harcamalar, dönemin idarecileri, Kıbrıs yeniçerileri ile marangozları ve mimarları, maaş alan diğer görevliler gibi ayrıntılar yer almaktadır.

Kadir Arslanboğa ve Ahmet Arslantürk Kıbrıs adasının Ağustos 1589 ile Nisan 1599 tarihlerini kapsayan 8 ay 16 günlük bütçe defterini beraber incelemişlerdir. Bu alışmalarında Osmanlı bütçeleri ve ruznamçe defterleri, Osmanlı taşra hazineleri ve eyalet sistemi, Kıbrıs adası ve Osmanlı yönetiminin tesisi hakkında bilgiler vererek adanın gelir ve gider kalemlerini değerlendirmişlerdir. Kadir Arslanboğa ve Ahmet

Arslantürk mukataaların coğrafi dağılımı ve bu mukataalardan ne kadar gelir elde edildiğini yazmışlardır.

Recep Dünder'ın ele aldığı bütçe defteri 18 Mart ile 14 Haziran 1608 tarihleri arasında kapsamakta olup üç aylıktır. Recep Dünder çalışmasında Osmanlı bütçelerinden, eyalet bütçelerinden, bu bütçelerin özelliklerinden genel olarak bahsederek adanın gelir kaynakları olan mukataalardan ve müteferrik gelirlere bahsetmiş ve devamında adanın gider kalemlerine değinmiştir. Recep Dünder da adanın en önemli gelir kalemi olan mukataalar üzerine ayrıntılı durmamış ancak mukataalardan ne kadar gelir elde edildiğini yazmıştır.

Kıbrıs Adasının fethedilme sebebi adanın kazanmış olduğu stratejik önemidir. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetini kesinleştirmek için adayı ele geçirmesi gerekiyordu. Ada Osmanlılardan önce Venediklerin elindeydi ve Venedik Osmanlı ile arasındaki barışa rağmen adada bulunan Maltalı ve Venedikli korsanların saldırısına sessiz kalıyordu. Bahsi geçen korsanlar tüccarlarla hacıların güvenliğini tehlikeye sokmuşlardı. Ebussuud Efendi'nin sefer ile ilgili fetvasından anlaşıldığına göre adanın fethedilme sebeplerinden birinin de adanın eski bir İslam memleketi olmasıdır.³³

Nihayet Osmanlı Devleti 2 Temmuz 1570 tarihinde Limasol'u, 3 Temmuz 1570'te Tuzla'yı, 9 Temmuz 1570'te Girne'yı, 9 Eylül 1570'te Lefkoşa'yı ve 6 Ağustos 1571'de Magosa'yı ele geçirerek Kıbrıs Adasını tamamen hâkimiyetine almış oldu.³⁴ Fetih sonrasında adada nasıl bir politika izleneceği, ekonomik hayatın kalkınması için nelerin yapılması gerektiği hususunu fetih öncesinde ve sırasında düşünmüşlerdir.³⁵

Osmanlı Devleti fetih sırasında Magosa kalesi dışındaki yerleri ele geçirirken çok fazla zorluk çekmemiştir. Bunun önemli sebeplerinden bir tanesi adada yaşayan halkın Venedik idaresinden memnun olmamasıydı. Bu sayede Osmanlılar bazı yerleri ve kaleleri tek bir kurşun dahi atmadan ele geçirmişti. Böylece ele geçirdikleri yerlerin halklarına fetih sonrasında çeşitli konularda kolaylıklar sağlamışlar ve bazı vergilerden muaf tutarak ayrıcalık vermişlerdir.³⁶

Ada halkıyla Türklerin münasebetine örnek verebileceğimiz olaylardan bir tanesi de Larnaka'da karaya çıkan Türk askerlerine yerli bir Rum papazının rehberlik etmesidir. Ada Osmanlıların hâkimiyetine geçtikten sonra adada yaşayan

³³ Kemal Çiçek, "Kıbrıs", *TDVİA*, c. 25, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 374.

³⁴ Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", *Milletler Arası Birinci Kıbrıs tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, seri 1, sy. A2, (1971), 91.

³⁵ Çiçek, "Kıbrıs" 374.

³⁶ Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin", 91.

hristiyanlardan islamiyeti kabul ederek Türklerin hizmetine girenlerin örnekleri de bulunmaktadır. Kıbrıs'ın fethi esnasında tutulan “harp günlüğü” olarak da adlandırılan bir defterde İslamiyeti kabul ederek dinlerini değiştirip Türklerin hizmetine giren 17 kişiden bahsedilmektedir. Osmanlı devleti bu kişilere tımar vererek ödüllendirip hizmetine almıştır.³⁷

1572 yılında Kıbrıs adasında topçu, gönüllü, müstahfiz, azab ve yeniçerilerin toplam sayısı 3779'du. Bu askerlerin bir kısmı daha sonraları adaya ailelerini de getirmişlerdi. Osmanlı devleti adaya yerleşmek isteyen bu asker ailelerine bazı kolaylıklar sağladı. Evlenmek isteyenlere ise Anadolu'nun çeşitli yerlerinden bakire kızlar getirtti. Askerler dışında adada yaşayan bir takım memurlar da adaya ailelerini getirdiler. Ancak tam anlamıyla Türklerin adaya yerleşmesi, Osmanlı devletinin kuruluş tarihinden beri uygulamış olduğu Türk göçmenleri yeni fethedilen yerlere yerleştirmesiyle olmuştur. Bu iskân politikası çerçevesinde adaya yerleştirilecek olan Türkmenler ile ilgili buyruk 22 Eylül 1572 tarihinde yapılmış ve buna göre Karaman, Anadolu, Zülkadriye eyaletlerine bağlı kasabalarda yaşayan her 10 aileden bir tanesi sürgün yazılmıştır. Kıbrıs'a yerleşmek için giden aileler aşar vergisi ödemeyeceklerdi ve 3 yıl diğer bütün vergilerden muaf tutulacaklardı. Ancak 3 yıllık bu süre daha sonraları 2 yıla düşürülmüştür.³⁸

Osmanlı devletinin adaya yapmış olduğu bu sürgünler tamamen cezalandırma değildi. Cezalandırma sadece belirli bir gurubu ya da siyasi teşekkülü içerisine almaktaydı. Sürgünler hem müslümanları hem gayrimüslimleri kapsamaktaydı. Konar-göçer guruplarda sürgüne dahil edileceklerdi. Sürgün edilecek kişilerin bir meslek sahibi olmalarına ve mesleğiyle ilgili alet edevatının bulunmasına, kendi rızasıyla gitmelerine, kanunlara aykırı bir suç işlememiş olmasına ve ahlaki yönden güvenilir olmalarına dikkat ediliyordu. 1572 tarihli 2580 hanelik iskânda 1298 aile kendi istekleriyle adaya yerleşmeyi kabul etmişlerdir. Türlü sebeplerden dolayı köy halkıyla anlaşamayıp köyde huzursuzluk yaşatan ailelerde iskân edilmişlerdir. Adada tam anlamıyla bir devlet düzeni oturmadığından dolayı adada politik bir kargaşa söz konusuydu ve bu sebepten dolayı ada Anadolu'da iyi bir şöhrete sahip değildi. Bu sebepten dolayı saraya yakın olan aileler, zengin Müslüman ve Gayrimüslim şehirliler kendi rızalarıyla adaya gitmek istemediler fakat özellikle orta Anadolu ve Çukurova'da

³⁷ Nejat Göyünç, “Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri” *Milletler Arası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, seri 1, sy. A2, (1971), 105-107.

³⁸ Orhonlu, “Osmanlı Türklerinin”, 92-94.

köylülerin gelir kaynakları azalınca ada köylüler için önemli bir merkez oldu. Adada savaştan dolayı ve savaş öncesi Venediklerin koymuş oldukları haksız vergilerden dolayı yerliler adayı terk etti ve ada da birçok arazi boş kaldı. Bu durum Anadolu köylüsünü cezbedi ve Osmanlı devletinin de çeşitli propagandalarıyla köylülerin adaya nakli sağlandı.³⁹

Osmanlılar Kıbrıs'ı bir Osmanlı eyaletine dönüştürmek için çalışmışlardır. Bu uğurda Lefkoşa fethedildiği gün beylerbeylik haline getirilmiş, beylerbeyi olarak Muzaffer Paşa atamıştır. Yine adaya kadı, müftü, defterdar tayin edilmiş, defter eminliği ve tımar tezkereciliği oluşturulmuş ve adayı yönetmeleri için eyalet divanı üyeleri belirlenmiştir.⁴⁰

Osmanlıların adayı 1571 yılında alıp 1572 yılında tahrir gerçekleştirmeleri, sürgün ve iskân politikası uygulaması, idari sistem oluşturulması ve beylerbeyliğinin kurulması adaya gösterilen önemi ortaya koymaktadır. Kıbrıs adasının gelir ve giderleri fetihten hemen sonraki dönemde kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Bundan dolayı hem bütçeler hem de eyalet hazinesine giriş çıkışları günlük olarak gösteren Ruznamçe defterleri düzenlenmiştir.⁴¹

Ruznamçe kelimesi Farsça'da "günlük" anlamındaki ruznamçeye küçültme eki getirilerek oluşturulmuştur. Ruznamçe-i evvel yani büyük ruznamçe kalemi, defterdara bağlı çalışır ve hazinenin bütün işlerini yapar. Ruznamçe-i sani yani küçük ruznamçe kalemi ise devlet hazinesinden maaş alanların hesaplarının tutulduğu kapsamı daha dar defterlerdir. Bu defterlerin ortaya çıkışı muhtemelen 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında olmuştur. Hazinenin giriş ve çıkış hesaplarının tutulduğu ruznamçe-i evvel kaleminin başında bu kayıtların hangi sadrazam ya da defterdar zamanında tutulduğu yazılır. Bu defterlerdeki kayıtlar her zaman günlük olmayabiliyordu. Haftalık, birkaç haftalık hatta bir aylık olanlar olup bunlar bir günün altında toplanabiliyordu. Bu defterlerdeki rakamlar ise siyakat ile yazılırdı.

Ruznamçenin giriş kayıtları "an tahvil-i..." ifadesiyle başlar ve bu başlık altında hazineye giren gelir kalemleri yer alırdı. Masraflar ise "be-cihet-i..., teslim-i..." gibi ifadelerin altında yer alarak burada hazineden çıkan paraların ne kadar olduğu ve bu paraların nerelere harcandığı yazılırdı. Ruznamçe defterlerindeki bir başka işlem ise mahsup ifadesiyle yapılırdı. Bu ifade gelir ve giderlerin birbirine denk geldiği

³⁹ Mehmet Akif Erdoğan, *Kıbrıs'ta Osmanlılar I*, (Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2008), 34-35.

⁴⁰ Çiçek, "Kıbrıs", 375.

⁴¹ Arslanboğa ve Arslantürk, "Osmanlı Yönetiminde", s.15.

durumlarda kullanılırdı. Gelir hazineye girmeden devletin ödeme yapması gereken bir yere aktarılırsa buna mahsup denilirdi.⁴²

Ruznamçe defterlerinde sâlyâne, cerâyê, mevâcib gibi bazı ifadeler geçmektedir. Kıbrıs adası fethedildikten sonra tamamen padişah hassı olarak ayrıldığı için burada görev yapan beylerbeyine, defterdara ve diğer idarecilere Kıbrıs adasından has verilmemiştir. Bu yöneticilere has yerine ada hazinesi gelirlerinden yıllık maaş bağlanmıştı ve bu maaşa sâlyâne denilmekteydi. Yine adada vali ve defterdara has verilmediği için bu idarecilerin zahire konusunda sıkıntı çekmemeleri için bu iki idareciye haslardan buğday ve arpa verilmiştir. cerâyê, söz konusu bu idarecilere erzak şeklinde ödenen ücretin adıdır.⁴³ Mevâcib ise maaş anlamına gelip kapıkulu askerlerine ödenen ücreti ifade etmektedir ve bu ücret üç ayda bir ödenirdi.⁴⁴

Takdimine çalıştığımız, Kıbrıs Eyaletinin 5 Cemaziyelevvel sene 1020 (16 Temmuz 1611), 10 Cemaziyelahir 1021 (8 Ağustos 1612) tarihli 10 ay 20 günlük ruznamçe defteri 00441 sıra numarası ile Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, Maliyeden Müdevver Defterler tasnifinde yer almaktadır. İlgili defter 41.5×15 santimetre ebadında olup 38 sayfadan oluşmaktadır. Defter siyakat yazı ile yazılmıştır ve defterin 1,8,9,14,15 ve 38. sayfaları boş bulunmaktadır. Deftere göre adanın Beylerbeyi Dilaver Paşa, Defterdarı ise Yunus Efendi'dir. Defter, “*muhasabe-i vâridât ve masârif-ı huzâne-i âmire-i cezîre-i Kıbrıs...*” şeklinde başlayarak Kıbrıs Adası hazinesinin günlük gelir ve gider kayıtlarını içermektedir. Ele alınan çalışmada 16 Temmuz 1611- 8 Ağustos 1612 tarihleri arasında 10 ay 20 günlük süreçte ruznâmçe defteri üzerinden Kıbrıs adasının mali değerlendirilmesi yapılacaktır.

Ele almış olduğumuz çalışma 4 ayrı defterden oluşmaktadır. İlk defter 5 Cemaziyelevvel sene 1020 (16 Temmuz 1611) ile 6 Şaban sene 1020 (14 Ekim 1611 tarihleri arasında tutulmuş olup 3 ay 1 günlük bir zaman dilimini kapsamaktadır. Dönemin beylerbeyi Dilaver Paşa, defterdarı ise Yunus Efendi'dir. Söz konusu deftere göre bahsi geçen tarihler arasında Kıbrıs adasının gelirleri asl-ı mal başlığı altında 740.715 olarak kaydedilmiş olup bu gelir “mukataa” ve “tefâvüt” kalemlerinden

⁴² Erhan Afyoncu, “Ruznamçe”, *TDVİA*, c.35 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 276-277.

⁴³ Sahillioğlu, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın”, 15.

⁴⁴ Mehmet Demiryürek - H. İbrahim Cellaogulları - Deniz Arıcı “H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs” 99.

sağlanmıştır. 740.715 akçelik gelirin 728.757 akçesi mukataa gelirlerinden elde edilirken, 11.958 akçesi ise tefâvüt gelirlerinden elde edilmiştir.

İlk defterin devamı niteliğinde olan ikinci defter ise 3 Ramazan sene 1020 (9 Kasım 1611) ile 5 Şevval sene 1020 (11 Aralık 1611) tarihleri arasında kapsamaktadır. İlk defter ile ikinci defter arasında 24 günlük bir boşluk bulunmaktadır. Dönemin beylerbeyi Dilaver Paşa, defterdarı ise Yunus Efendi'dir. Bir ay iki günlük olarak tutulan bu defterde gelirler 564.718 akçelik meblağ ile asl-ı mal başlığı altında yazılmış olup "mukataa gelirleri" ve "müteferrik gelirler" olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. 564.718 akçelik toplam gelirin 538.515 akçelik kısmını mukataa gelirleri, 26.203 akçelik kısmını da müteferrik gelirler oluşturmaktadır.

İkinci defterin devamı niteliğindeki üçüncü defter 24 Zilkade sene 1020 (28 Ocak 1612) ile 30 Rebiülevvel sene 1021 (31 Mayıs 1612) tarihleri arasında kapsamakta olup 4 ay 7 günlüktür. İkinci defter ile üçüncü defter arasında 47 günlük bir boşluk bulunmaktadır. Dönemin beylerbeyi Dilaver Paşa, defterdarı ise Yunus Efendi'dir. Defterde gelirler asl-ı mal başlığı altında 9.686.314 akçe olarak kayda geçmiştir. 9.686.314 akçelik toplam gelirin 1.612.946 akçesi mukataa gelirlerinden, 6.827.120 akçesi müteferrik gelirlerden, 1.246. 248 akçesi ise eski defterdar Abdi Efendi'nin muhasebesinden kalan borcun tahsiliyle elde edilmiştir.

Ele almış olduğumuz dördüncü defter de üçüncü defterin devamı niteliğindedir. Dördüncü defter 1 Rebiülahir sene 1021 (1 Haziran 1612) tarihinde başlayıp 10 Cemaziyelahir sene 1021 (8 Ağustos 1612) tarihinde bitmekte olup 2 ay 10 günlük bir zaman dilimini kapsamaktadır. Dolayısıyla birinci defter ile ikinci defter, ikinci defter ile de üçüncü defter arasında bulunan boşluk üçüncü defter ile dördüncü defter arasında bulunmamaktadır. Dönemin beylerbeyi Dilaver Paşa defterdarı ise Yunus Efendi'dir. Diğer üç defterde olduğu gibi bu defterde de gelirler asl-ı mal başlığı altında 1.719.820 akçe olarak kaydedilmiştir. 1.719.820 akçelik gelirin 1.667.246 akçesi mukataa gelirlerinden, 10.000 akçesi müteferrik gelirlerden ve 42.574 akçesi de tefâvüt gelirlerinden elde edilmiştir.

Sonuç olarak incelenen defter dört ayrı belgeden oluşmaktadır. Birinci belge 5 Cemaziyellevvel sene 1020 (16 Temmuz 1611) tarihinde başlamakta, dördüncü belge ise 10 Cemaziyelahir sene 1021 (8 Ağustos 1612) tarihinde bitmektedir. Belgeler arası tarih boşlukları çıkarıldığı zaman çalışma 10 ay 20 günlük bir zaman dilimini kapsamaktadır. Adanın 10 ay 20 günlük süreçte toplam geliri 12.711.567 akçedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

5 CEMAZİYELEVVEL 1020 (16 TEMMUZ 1611)- 6 ŞABAN 1020 (14 EKİM 1611) TARİHLİ DEFTERE GÖRE KIBRIS ADASI GELİR- GİDER KAYNAKLARI

1.1. BÜTÇE DEFTERİNİN GELİR KALEMLERİ

İncelenen dört ayrı defterden ilki olan 16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihli defterin gelirleri mukataa ve kur farkından elde edilen tefâvüt geliri olmak üzere iki ayrı kalemden sağlanmıştır. Mukataa gelirlerinden 728.757 akçe gelir elde edilirken tefâvüt gelirlerinden 11.928 akçe gelir elde edilmiştir.

1.1.1. Mukataa Gelirleri

Kıbrıs adasının incelenmiş diğer bütçe defterlerinde olduğu gibi ele aldığımız bütçe defterinde de ada gelirlerinin büyük bir kısmı mukataa gelirlerinden sağlanmaktadır.

İncelenen defterlerden 16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihlerini kapsayan 3 ay 1 günlük defterde mukataa gelirleri 728.757 akçedir.

Tablo 1.1: 16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 Dönemi Kıbrıs Mukataa Gelirleri

Mukataa adı ve Coğrafi konumu	Elde Edilen Toplam Gelir	Toplam Gelir İçerisinde Yüzdeliği
Mukataa-i Karye-i Viçada Tabi-i Mesarye	40.000	5.4
Mukataa-i Karye-i Ayalistre Tabi-i Mesarye	36.579	5
Mukataa-i Karye-i Vadili Tabi-i Mesarye	46.014	6.3
Mukataa-i İhtisâb ve bac-ı ebvâb	8.135	1.1
Mukataa-i Karye-i Peristerona Tabi-i Mesarye	65.000	8.9
Mukataa-i Hırsofu	39.800	5.4
Mukataa-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs	197.962	27.1
Mukataa-i Karye-i Elya ve Kotokutrafa ve Cizye-i Kıptiyan ve Bive	31.683	4.3
Mukataa-i Sükkerhane-i Karye-i Kukla	66.748	9.1
Mukataa-i Sükkerhane-i Piskopu ve Koloş	196.836	27
Toplam		728.757

Yukarıdaki tabloya bakıldığında 16 Temmuz 1611- 14 Ekim 1611 tarihleri arasında ada hazinesine 10 ayrı mukataadan gelir sağlanmıştır.

İncelenen defterde sadece mukataa olarak geçen, hangi gelir kalemlerinden elde edildiği konusunda bilgi verilmeyerek sadece coğrafi konumları belirtilen gelirler yer almaktadır. Bunlar; 40.000 akçe gelire sahip Mesarye'ye bağlı Viçada karyesi, 36.579 akçe gelire sahip Mesarya'ya bağlı Ayalistre karyesi, 46.014 akçe gelire sahip Mesarye'ye bağlı Vadili karyesi, 65.000 akçe gelire sahip Mesarye'ye bağlı Piperosterona karyesi, 39.800 akçe gelire sahip Hırsofu ve 31.683 akçe gelire sahip Elya ve kotokutrafa karyesidir. Hangi kalemlerden elde edildiği belli olmayan bu gelir unsurlarının toplamı 223.076 akçedir.

Bunların dışında hangi gelir kalemlerinden teşekkül ettiği belirtilen mukataa gelirleri ise şöyledir;

Lefkoşa'daki ihtisâb ve Bac-ı Ebvâb mukataasından 8.135 akçe, Kıbrıs adasındaki memleha (tuz) ve gümrük mukataalarından 197.962 akçe, Kukla karyesi Sükkerhanesinden (şekerhane) 66.748 akçe ve Koloş ve Piskopu sükkerhanelerinden 196.836 akçe gelir elde edilmiştir.

1.1.1.1. Mukataa-i Karye-i Viçada Tabi-i Mesarya

16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihleri arasını kapsayan süreçte Mesarya'ya bağlı Viçada karyesinden 40.000 akçe mukataa geliri elde edilmiştir. Viçada karyesinden elde edilen 40.000 akçelik gelirin toplam gelir içerisindeki oranı % 5.4' tür.

Mesarye nahiyesine bağlı Viçada karyesinin mukataasının mültezimi Hacı Halil'dir. Hacı Halil 1 Muharrem 1019 senesinde mukataayı iltizam etmiştir ve 1020 yılına ait ödenmesi gereken tutarı üç taksit olarak ödemiştir. İlk tahsilat olan 29.250 akçeye kur farkından elde edilen 750 akçe eklenerek toplamda 30.000 akçe alınarak maliyenin emriyle dergâh-ı ali piyadeganından olan mukabeleci Mehmet Efendiye yapmış olduğu hizmeti karşılığında vermiştir. Böylelikle gelir gelmiş ve gitmiştir. Viçada karyesinden elde edilen toplam 40.000 akçenin 29.250 akçesi buraya harcanmıştır. Hacı Halil'in ödemiş olduğu ikinci taksit 8.117 akçe olup buna kur farkından elde edilen 208 akçe de eklenerek toplamda 8.325 akçe maliyenin emriyle Kıbrıs hazinesi defterdarı Yunus Efendiye cerâye (hububat) olarak ödenmiştir.

Viçada Karyesinden elde edilen son gelir ise 2.633 akçe olup bu gelire kur farkından elde edilen 27 akçe eklenerek toplamda 2.660 akçe Kıbrıs Beylerbeyinin ve

maliyenin emri gereğince Baf Mirlivası Mustafa Bey'in eksik kalan maaşına aktarılmıştır. Viçeda karyesinden elde edilen toplam 40.000 akçenin 2.633 akçesi de buraya harcanmış oldu.

Sonuç olarak Viçeda karyesinden elde edilen 40.000 akçe gelirin 29.250 akçesi mukabeleci Mehmet Efendi'ye, 8.117 akçesi defterdar Yunus Efendi'nin cerâyesine ve 2.633 akçesi de Baf Mirlivası Mustafa Bey'in eksik kalan maaşına gitmiştir.

1.1.1.2. Mukataa-i Karye-i Ayalistre Tabi-i Mesarye

16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihleri arasını kapsayan süreçte Mesarye'ye bağlı Ayalistre karyesinden 36.579 akçe mukataa geliri elde edilmiştir. Ayalistre karyesinden elde edilen 36.579 akçelik gelirin toplam gelir içerisindeki oranı % 5'dir.

Mesarye nahiyesine bağlı Ayalistre karyesi zabiti Mercan kethüda söz konusu mukataayı 1 Muharrem 1019 senesinde iltizam etmiştir. Bu dönemde Mercan kethüdadan biri 1020 yılına diğeri 1019 yılına ait olmak üzere iki taksit tahsil edilmiştir. 1020 yılına ait taksiti olan 6.590 akçelik gelire kur farkından elde edilen 148 akçe eklenerek toplamda 6.738 akçe maliyenin emriyle mukabeleci Mehmet Efendiye hizmeti karşılığında ödenmiştir. 1019 yılına ait taksitinden ise 29.989 akçeye alınarak buna kur farkından elde edilen 769 akçe eklenerek toplamda 30.758 akçe maliyenin emri gereğince ve Kıbrıs beylerbeyinin fermanı ile Baf mirlivası Mustafa Bey'in maaşı ödenmiştir.

Sonuç olarak söz konusu belgede Aya Listre karyesinden elde edilen 36.579 akçe toplam gelirin 6.590 akçesi mukabeleci Mehmet Efendiye hizmeti karşılığı ve 29.989 akçesi Baf mirlivası Mustafa Bey'in maaşına ödenmiştir.

1.1.1.3. Mukataa-i Karye-i Vadili Tabi-i Mesarye

16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihleri arasını kapsayan süreçte Mesarye'ye bağlı Vadili karyesinden 46.014 akçe mukataa geliri elde edilmiştir. Vadili karyesinden elde edilen 46.014 akçelik gelirin toplam gelir içerisindeki oranı % 6.3'tür.

Mesarye nahiyesine bağlı Vadili karyesi zabiti Ali kethüda söz konusu mukataayı 1 Muharrem 1019 yılında iltizam etmiştir. Ali kethüdanın 1020 yılına ait borcu bu dönemde iki taksit olarak tahsil edilmiştir. Tahsil edilen ilk taksidi 14.386 akçe olup buna kur farkından elde edilen 369 akçe de eklenerek toplam 14.755 akçe maliyenin emri gereğince mukabeleci Mehmet Efendiye hizmeti karşılığı ödenmiştir. Böylelikle Vadili karyesinden elde edilen 46.014 akçelik mukataa gelirinin 14.386

akçesi buraya harcanmıştır. İkinci kalemde tahsil edilen 31.628 akçe gelirin 2.194 akçesi 1019 yılından kalan bakiyenin bu dönemde tahsil edilmesiyle elde edilmiştir. Elde edilem 31.628 akçelik gelirine kur farkından elde edilen 867 akçelik meblağ da eklenerek toplamda 32.495 akçe Kıbrıs Beylerbeyi Dilaver Paşa'nın cerâye giderine harcanmıştır.

1.1.1.4. Mukataa-i İhtisâb ve Bac-ı Ebvâb Kal'a-i Lefkoşa

İhtisâb; kelime anlamı olarak “hesap sorma, sorumluluk” Bâc; “vergi, harç, gümrük vergisi,” ebvâb ise “kapılar, kısımlar, bölümler” anlamlarına gelmektedir.⁴⁵

“Bac-ı bazar ve ihtisâb” ifadesi 1572 tarihli mufassal tahrir defterinde satışı yapılan ürünlerden alınan vergiyi ve bu ürünlerin satışında yapılan usulsüzlükler dolayısıyla uygulanan ceza bedellerini ifade etmek için kullanılmıştır. Ruznamçe defterlerinde geçen “ihtisâb ve bac-ı ebvâb-ı kale” ise bu pazarlara getirilip satılmak üzere yola çıkan malların kale kapısından geçişi için alınan vergiyi ve bu malların satışında gerçekleşen usulsüzlüklerden alınan vergiyi ifade etmektedir.⁴⁶

16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihleri arasını kapsayan süreçte ihtisâb ve bac-ı ebvâb mukataasından hazineye 8.135 akçe gelir sağlanmıştır. İhtisâb ve Bac-ı Ebvâb mukataasından elde edilen 8.135 akçelik gelirin toplam gelir içerisindeki oranı % 1.1' dir.

İhtisâb ve bâc-ı ebvâb mukataasının mültezimi Kurd Bey'dir. Kurd Bey bu mukataayı 1 Safer 1020 yılında iltizam etmiştir. Kurt Bey'in 1020 yılına ait ödemesi gereken tutar üç taksit olarak tahsil edilmiştir. İlk taksit 1.160 akçe olup buna kur farkından elde edildikten 30 akçe eklenerek toplam 1.190 akçe mukabeleci Mehmet Efendi'ye olan borca aktarılmıştır. İkinci taksit tutarı olan 1.726 akçeye de kur farkından elde edilen 44 akçe eklenerek toplam 1.770 akçe maliyenin emri gereğince muhasebeci Zülfikarın maaşına aktarılmıştır. Kurt Bey'den tahsil edilen son taksit tutarı ise 5.249 akçe olup buna kur farkından elde edilen 134 akçe eklenerek toplam 5.383 akçe tahsil edilerek maliyenin emri gereğince bu tutar bazı görevlilerin maaşına ödenmiştir. Böylelikle İhtisâb ve Bac-ı Ebvâb mukataasından elde edilen 8.135 akçelik gelirin tamamı harcanmıştır.

⁴⁵ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Ankara: Ak Yayın Evi, 2012), “İhtisâb”, “Bâc”ve “ebvâb” md., 69-228-483.

⁴⁶ Arslanboğa ve Arslantürk, “Osmanlı Yönetiminde”, s.18.

1.1.1.5. Mukataa-i Karye-i Piperesterona Tabi-i Mesarye

16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihleri arasını kapsayan süreçte Mesarye'ye bağlı Piperesterona karyesinden 65.000 akçe mukataa geliri elde edilmiştir. Piperesterona karyesinden elde edilen 65.000 akçelik gelirin toplam gelir içerisindeki oranı % 8.9' dur.

Piperesterona Karyesi mukataasının sorumlusu Abdi Ağa, mültezimi ise Mustafadır. Mültezim Mustafa bu mukataayı 1 Muharrem 1019 senesinde iltizam etmiştir. Mültezim Mustafa'nın 1020 yılına ait borç senedinden 65.000 akçe elde edilmiştir. Elde edilen bu gelire kur farkından elde edilen 1.666 akçe eklenerek toplam 66.666 akçe maliyenin emriyle Kıbrıs Adası Beylerbeyi Dilaver Paşanın maaşına aktarılmıştır. Böylelikle Piperesterona karyesinden elde edilen gelirin tamamı Dilaver Paşa'nın maaşına gitmiştir.

1.1.1.6. Mukataa-i Hırsofu

16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihlerini kapsayan süreçte Hırsofu ve ona bağlı yerlerin mukataasından hazineye 39.800 akçe gelir sağlanmıştır. Hırsofu ve çevresinden elde edilen 39.800 akçelik mukataa gelirinin toplam gelir içerisindeki payı %5.4 tür.

Söz konusu bölgenin mukataasının sorumlusu Süleyman Bey mültezimi ise Hüseyin'dir. Mültezim Hüseyin'in 1 Muharrem 1019 yılında almış olduğu iltizamın borç senedinden yine 1019 yılına ait taksidi olan 39.800 akçe maliyenin emri ile alınarak üzerine kur farkından elde edilen 1020 akçe eklenerek toplam 40.820 akçe Kıbrıs Adası beylerbeyi Dilaver Paşa'ya ve yine Kıbrıs adası defterdarı Yunus Efendi'ye hububat (cerâye) ihtiyaçları için ödenmiştir.

Böylelikle Hırsofu ve çevresinden elde edilen mukataa gelirinin tamamı beylerbeyi ve defterdarın erzak ihtiyaçları için harcanmıştır.

1.1.1.7. Mukataa-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs

16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihleri arasını kapsayan süreçte Mukataa-i Memleha (Tuz ocakları) ve Gümrük-i İskeleha-i (İskele vergileri) cezire-i Kıbrıs mukataasından ada hazinesine 197.962 akçe gelir sağlanmıştır. Kıbrıs adası'nın tuz ve gümrük gelirlerinden elde edilen 197.962 akçelik gelirin toplam gelir içerisindeki oranı % 27.1' dir.

Osmanlı Devleti'nde endüstriyel faaliyetlerin birçoğunda olduğu gibi en verimli tuzlar da devlete ait idi. Osmanlı coğrafyası tuz bakımından zengindi ve bu kaynaklara

el koyarak tuzu devlet malı haline getirmişti.⁴⁷ Tuz ocakları tuz vergisi 15. ve 16. yüzyıllar Kıbrıs ekonomisi tarihindeki önemli bir konusudur. 15. ve 17. yüzyıllarda Kıbrıs tuzu Avrupada iyi biliniyordu.⁴⁸ Kıbrıs'ta üretilen tuz genellikle İstanbul'a yollanırdı. İhtiyaçtan fazla üretilen tuz ise başka ülkelere ihraç edilirdi.⁴⁹

Adanın tuz ve gümrük mukataasından sorumlu kişisi Süleyman Bey, mültezimi ise Hüseyin'dir. Mültezim Hüseyin'in söz konusu mukataayı 1 Muharrem 1019 yılında iltizam etmiştir. Süleyman Bey'in 1020 yılına ait 197.962 akçe borcu üç taksit olarak tahsil edilmiştir. İlk taksit ödemesi 130.000 akçe olup buna kur farkından elde edilen 3.332 akçe eklenerek toplam 133.332 akçe Kıbrıs beylerbeyi Dilaver Paşa'nın maaşı ödenmiştir. İkinci taksit ödemesi 65.000 akçe olup buna kur farkından elde edilen 1.666 akçe de eklenerek toplamda 66.666 akçe hazine defterdarı Yunus Efendi'nin emri gereğince Kıbrıs Beylerbeyi Dilaver Paşa'nın maaşı ödenmiştir. 1020 yılına ait son taksit ödemesi ise 2.962 akçe olup bu tutara kur farkından elde edilen 76 akçe de eklenerek toplam 3.038 akçe maliyenin emri gereğince alınarak bazı kişilerin maaşı ödenmiştir.

Sonuç olarak söz konusu belgede geçen tarih aralığında Kıbrıs adası hazinesine tuz ve gümrük mukataasından elde edilerek giren 197.962 akçe gelirin, 130.000 akçesi bir kısım ve 65.000 akçesi bir kısım olmak üzere iki kısımda adanın para beylerbeyi Dilaver Paşa'ya maaş olarak ödenmiştir. Geriye kalan 2.962 akçe ise bazı görevlilere yine maaş olarak ödenmiştir. Böylelikle tuz ve gümrük mukataasından elde edilen gelirin tamamı bahsi geçen maaşlara harcanmıştır.

1.1.1.8. Mukataa-i Karye-i Elya ve Kotokutrafa ve Cizye-i Kıbtiyan ve Bive

16 Temmuz 1611-14 Ekim 1611 tarihleri arasında kapsayan süreçte Mukataa-i Karye-i Elya ve Kotokutrafa ve Cizye-i Kıbtiyan ve Bive mukataasından ada hazinesine 31.683 akçe gelir sağlanmıştır. Mukataa-i Karye-i Elya ve Kotokutrafa ve Cizye-i Kıbtiyan ve Bive mukataasından elde edilen 31.683 akçelik gelirin toplam gelir içerisindeki oranı % 4.3 tür.

Elya ve Katokutrafa karyesinden elde edilen 31.683 akçelik mukataa gelirinin bir kısmı hangi gelir kalemlerinden teşekkül ettiği belli olmamasına rağmen bir

⁴⁷ Recep Dünder, *Kıbrıs Beylerbeyliği(1570-1560)*, (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 286.

⁴⁸ Erdoğan, *Kıbrıs'ta*, 273.

⁴⁹ Dünder, *Kıbrıs Beyler*, 289.

kısımının cizye-i kıbtiyan ve bive⁵⁰ gelirlerinden elde edildiği anlaşılmaktadır. Kıbtiyan sözlükte çingeneler⁵¹ olarak geçmektedir. Cizye ise “kâfi gelmek, karşılığını vermek, ödemek” anlamına gelen ceza mastarından türemiş olup islam devletlerinde gayrimüslim halkın can ve mal güvenliğinin korunmasına karşılık alınan vergidir. 16. yüzyıl öncesi Osmanlı Devletinde cizye vergisi için “haraç” ismi kullanılmış fakat bu dönemden sonra cizye, cizye-i şer-î terimleri kullanılmıştır. Bunun dışında baş sayısı üzerinden heryıl toplandığı için baş vergisi olarakta talaffuz edilmiştir.⁵²

Bive ise dul hıristiyan kadınların herhangi bir gelire sahip olanlarından alınan vergi türüdür. Osmanlı devleti bir kadının kocası öldüğünde elindeki toprağı işletebilecek erkek evladı yok ise kadının elinden araziyi alıp işletebilecek başka bir köylüye verirdi. Eğer kadının erkek çocuğı var fakat yaşı küçük olduğundan araziyi işletebilecek yeterliliğe sahip değilse, kadın oğlunun toprağı işleyebilecek yeterliliğe ulaşana kadar ırgat tutup işletmek istediğini beyan ederdi. Böylece bive adıyla toprağı işletme hakkını kazanırdı. 1572 tarihli ilk tahrir kaydına göre bive resmi 6 akçe olarak alınmaktaydı. Bu dönemde 527 kişi kaydedilmişse de kaydedilen 527 kişiden 161 kişinin bive resmine tabi tutulmadıkları görülmektedir.⁵³

Elya ve Katokutrafı karyesi mukataasının sorumlusu Abdi ağı, mültezimi ise Hasan’dır. Mültezim Hasan’ın 1 Muharrem 1019 yılında almış olduğu bu mukataanın 1020 yılına ait olan 31.683 akçelik taksitine kur farkından elde edilen 812 akçelik meblağ eklenerek toplam 32.395 akçe maliyenin emriyle beylerbeyi Dilaver Paşa’nın hububat ihtiyacına harcanmıştır

1.1.1.9. Mukataa-i Sükkerhane-i Karye-i Kukla

Kukla karyesinde bulunan sükkerhane (şekerhane) mukataasından ada hazinesine bu dönemde 66.748 akçe gelir sağlanmıştır. 66.748 akçelik gelirin toplam gelir içerisindeki oranı % 9.1 dir.

Kıbrıs toprakları şeker kamışı yetiştirilmesi için verimli topraklardı. Bu sebepten şeker üretiminde kullanılan şeker kamışı adada yetiştirilmekteydi. Şeker kamışı fidanları adaya Antalya ve Trablus’dan getirilirdi. Adada Osmanlı dönemi öncesinde de şeker kamışı işletmeleri bulunmaktaydı. Şeker kamışları işletmelere ayrılan miri topraklarda üretilmekteydi ve buralarda çalışacak insanlar “parikoz” taifesinden temin

⁵⁰ Bive: Kocasız kadın, dul. Bu konuda Bk. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 125.

⁵¹ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 592.

⁵² Güven Dinç, “Tanzimat Dönemi Cizye Defterlerine Göre Antalya Gayr-i Müslimleri”, *Mediterranean Journal of Humanities* vii/2, (2017), 160-161.

⁵³ Dünder, *Kıbrıs Beyler*, 260.

olunurdu. Bu insanlar miri hizmet karşılığında bu topraklarda çalıştırılırdı. Çifti ile gelenler senede 25 gün, çiftsiz gelenler 50 gün çalıştırılmaktaydı. Bu işletmelerde üretilen şekerler Anadolu'ya pek satılmayıp çoğunluğu İstanbul'a gider ve sarayda tüketilirdi.⁵⁴

Söz konusu Kukla karyesi şeker mukataasının mültezimi Recep'dir. Mültezim Receb şeker mukataasını 1 Muharrem 1016 yılında iltizam etmiştir. Recep mültezimin iltizam etmiş olduğu mukataanın 1018 yılına ait ödenmesi gereken 66.748 akçelik borcu bu dönemde aynı olarak (22 kantar 11 kıyye) tahsil edilmiş ve İstanbul'a gönderilmiştir.

1.1.1.10. Mukataa-i Sükkerhane-i Piskopu ve Koloş

Piskopu ve Koloş sükkerhâne mukataasından ada hazinesine 196.836 akçe gelir sağlanmıştır. Söz konusu mukataanın toplam gelir içerisindeki oranı % 27 dir. 196.836 akçelik Piskopu ve Koloş mukataasından elde edilen gelirin tamamı şekerhane gelirinden olmayıp bu tutarın bir kısmı (ne kadar olduğu belgede belirtilmemiştir) dalyan-ı mahi gelirinden temin edilmiştir.

Dalyan: Deniz, göl ve nehir gibi su kaynaklarının kıyılarına yakın yerlerde balık avlanmak için ağ veya kazıklarla yapılan sabit düzenektir.⁵⁵ Tahrir defterlerinde ve Kıbrıs ile ilgili kanunnamelerde görüldüğü üzere Kıbrıs'ta balıkçılığın yapıldığı açıktır. Adada balıkçılık Magosa, Girne, Limason ve Piskopu da yapılmakta ve dalyanlar buralarda bulunmaktaydı. Bu balıkçılardan resm-i dalyan adıyla vergi toplanırdı.⁵⁶

1.1.2. Tefâvüt Geliri

Ele alınan bütçe defterinde yer alan bir başka gelir kaynağını ise tefâvüt gelirleri oluşturmuş olup bu kaynaktan ada hazinesine 3 ay 1 günlük süreçte 11.958 akçe gelir elde edilmiştir.

Osmanlı klasik dönem mali sisteminde hazine gelir ve giderleri sırasında hazineye giren ve çıkan paralar birbirinden farklı kur ile hesaplanırdı. Hazineye giren para önce sağ akçe daha sonra çürük akçe ile hesaplanır ve ikisi arasındaki fark tefâvüt adı altında kur farkından elde edilen gelir olarak kayda geçiyordu.⁵⁷

⁵⁴ Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 279-280.

⁵⁵ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 178.

⁵⁶ Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 245.

⁵⁷ Recep Dündar, "18 Mart - 14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs", 1038.

1.2. BÜTÇE DEFTERİNİN GİDER KALEMLERİ

Söz konusu defterin gider kalemleri ise mevâcib (maaş), sâlyâne (beylerbeyi, deftardar gibi ileri gelen yöneticilere verilen yıllık ödemeler), cerâye (yöneticilere verilen hububat), ihrâcât (mahalinde yapılan çeşitli harcama kalemleri) ve irsaliye (mahalli bütçe gelir fazlası) dir.

1.2.1. Sâlyâne Ödemeleri

Osmanlı devletinin bazı idari bölgelerinde tımar sistemi uygulanmamıştır. Tımar sisteminin uygulanmadığı bu bölgelerde vergiler direkt olarak merkez için toplanır ve bölge için gerekli olan miktar ayrıldıktan sonra artan para merkez hazineye yollanırdı. Tımar sisteminin uygulanmadığı bu bölgelerdeki Beylerbeyi, Sancakbeyi ve diğer görevlilerin maaşı kanunnamelerde belirtilen miktarda idareleri altında bulunan eyalet hazinesinden nakit olarak salyane adı altında tahsil edilirdi.⁵⁸ İncelemiş olduğumuz deftere göre üç ay bir günlük dönemde adanın Beylerbeyi Dilaver Paşa'ya 266.664 akçe sâlyâne ödenmiştir.

Kıbrıs Beylerbeyi Dilaver Paşa'ya toplamda ödenen 266.664 akçe sâlyânenin 66.666 akçesi 14 Mayıs 1611 ile 12 Haziran 1611 tarihinin maaşı Peristerona karyesi gelirinden maliyenin emri gereğince tahsil edilmiştir. 66.666 akçesi 13 Haziran 1611- 11 Temmuz 1611 tarihinin maaşı memleha(tuz) mukataasından, 66.666 akçesi 12 Temmuz 1611- 10 Ağustos 1611 tarihinin maaşı yine memleha mukataasından, bu belgeyede yer alan 66.666 akçelik 11 Ağustos 1611-8 Eylül 1611 tarihinin son maaşı da memleha gelirlerinden tahsil edilmiştir.

Defterin özet kısmında Baf mirlivası Mustafa Bey'e ödenen 33.458 akçelik sâlyâne kaydedilmiştir. Mustafa Bey'in sâlyânesi Kıbrıs Beylerbeyi Dilaver Paşanın sâlyânesinde olduğu gibi defterin ayrıntılı kısmında özel olarak açıklanmamış olsada, yukarıda gelirler kısmında, gelirlerin kaynağını ve harcama kalemlerini anlatırken Mustafa Bey'in sâlyânesinin hangi kalemlerden tahsil edildiği ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır.

1.2.2. Cerâye Ödemeleri

Cerâye kelime olarak arapça olup “hak edenlere ayrılan bir nevi sadaka” anlamındadır. Eskiden İslam ülkelerinde bazı yetkililere gıda verilirdi buna “er- revatibü'l-cariye” denilirdi. Cerâye kelimesine ise 1500'lerin ortasından itibaren Mısır Eyaletine ait Osmanlı belgelerinde hububat tahsisi anlamında görülmüştür. Cerâye

⁵⁸ İdris Bostan “Sâlyâne” *TDVİA*, C.36, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 59.

hazineden maaş alan görevlilere eyalet ambarından hayvanlarının yemiyle birlikte verilirdi. Bu cerâyeler herkese eşit olarak değil kişinin rütbe ve nüfuzuna göre verilirdi.⁵⁹

Kıbrıs adası Osmanlılar tarafından ele geçirildikten sonra adadaki beylerbeyine yılda 2000 keyl beğday, 3000 keyl arpa, defterdara 300 keyl buğday ve 500 keyl arpa verilmiştir. Defterdar kendisine verilen 300 keyl buğdayla 500 keyl arpanın yetmemesini söylemesi üzerine buğday 500 keyl arpa ise 800 keyl olarak yükseltilmiştir.⁶⁰

Çalıştığımız deftere göre Kıbrıs Adası Beylebeyi Dilaver Paşaya 3 ay 1 günlük zaman diliminde verilen cerâyeye 97.485 akçedir. Toplamda verilen buğday miktarı 498 kile⁶¹, arpa miktarı ise 750 kiledir. 97.485 akçelik toplam cerâyenin 59.985 akçesi buğday için 37.500 akçesi ise arpa için harcanmıştır. Dilaver paşanın 498 kile buğdayı ile 750 kile arpası üç kısımda ödenmiştir.

Birinci kısım 13 Haziran 1611-11 Temmuz 1611 dönemi için yapılmış olup 19.995 akçe değerinde buğday, 12.500 akçe değerinde arpa verilmiştir. İkinci kısım 12 Temmuz 1611-10 Ağustos 1611 dönemi için ödenmiş olup 19.995 akçe değerinde buğday, 12.500 akçe değerinde arpa verilmiştir. Dilaver Paşaya ikinci kısımda verilen 32.495 akçe değerindeki buğday ve arpa masrafı Elya karyesi mukataasından elde edilen gelirden maliyenin emrinde karşılanmıştır. Üçüncü kısımda verilen cerâyeye ise 11 Ağustos 1611 – 8 Eylül 1611 dönemi için 19.995 akçe değerinde buğday, 12.500 akçe değerinde arpa verilmiştir. Toplamda 32.495 akçe değerindeki bu hububat masrafı Vadili karyesinden elde edilen gelirler içerisinde maliyenin emriyle verilmiştir.

Bir diğer cerâyeye ödemesi ise adanın defterdarı Yunus Efendiye yapılmıştır. 3 ay 1 günlük sürede defterdar Yunus Efendiye ödenen cerâyeye 16.650 akçe değerindedir. Toplamda 82 kile buğday, 132 kile buğday verilmiştir. Bu miktar iki kısımda Yunus Efendiye ödenmiştir.

Yunus Efendinin birinci cerâyaya ödemesi 13 Haziran 1611 – 11 Temmuz 1611 dönemi için yapılmış olup 41 kile buğday, 66 kile arpa olarak verilmiştir. Toplamda 8.325 tutarındaki bu hububat Hırsofu mukataası gelirleri içerisinde maliyenin emri ve Kıbrıs mirmiranının fermanı ile verilmiştir. Yunus Efendinin ikinci cerâyeye ödemesi ise

⁵⁹ Seyyid Muhammed es- Seyyid, “ceraye” *TDVİA*, c.7, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1993), 390.

⁶⁰ Arslanboğa ve Arslantürk, “Osmanlı Yönetiminde”, 22.

⁶¹ Kile: Bir cins hububat ölçüsü olup imparatorluğun çeşitli bölgelerine göre farklılık gösterirdi. 1 İstanbul kilesi 25,656 kg’dır. Bu konuda bk. Ünal, *Osmanlı Tarih*, 405 ve 531.

12 Temmuz 1611 – 10 Ağustos 1611 dönemi için 41 kile buğday, 66 kile arpa olarak yapılmıştır. Toplamda 8.325 tutarındaki bu hububat Viçeda karyesi gelirleri içerisinde maliyenin emri ve Kıbrıs mirmiranının fermanı ile verilmiştir.

1.2.3. Mevâcib Ödemeleri

Mevacib memur ve askerlere ödenen maaşlardır. Söz konusu devlet görevlilerinin maaşları günlük hesaplanır ancak üç ayda bir ödenirdi. Birinci ödeme Muharrem, Safer ve Rebiülevvel ayları için yapılırdı ve defterlerde bu ayların ödemesi üç ayın kısaltması olarak “masar” şeklinde ifade edilirdi. İkinci ödeme Rebiülahir, Cemeziyelevvel ve Cemaziyelahir ayları için yapılırdı ve bu üç ay için kullanılan kısaltma ise defterlerde “recec” şeklinde ifade edilirdi. Üçüncü maaş ödemesi ise Recep, Şaban ve Ramazan ayları için yapılırdı ve bu ayların kısaltması defterlerde “reşen” şeklinde ifade edilirdi. Dördüncü maaş ödemesi ise yılın son üç ayı olan Şevval, Zilkaide ve Zilhicce ayları için ödenirdi ve bu üç ay için kullanılan kısaltma ise “lezez” şeklinde ifade edilirdi.⁶²

Tablo 1.2: 16 Temmuz 1611 - 14 Ekim 1611 Dönemi Kıbrıs Adası Mevacib Ödemeleri

Mevâcib	Meblağ
Mevacib-i Yeniçeriyân-ı Kıbrıs	1.238
Bevvabân ve Sipahiyan-ı Degah-ı Ali	4.513
Bermuceb-i Emr-i Şerif-i Alişan	
Mevacib-i Küttab-ı Hazine-i Kıbrıs	2.640
Cevâlihorân Cezire-i Kıbrıs	1.800

Ele almış olduğumuz birinci deftere göre 3 ay 1 günlük zaman diliminde adadaki tüm görevlilere toplamda 10.191 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. 10.191 akçelik maaş ödemesinin 1.238 akçesi yeniçeri Ali bin Veli'nin lezez 1019 ve masar 1020 dönemleri için yapılmıştır. Yeniçeri Ali bin Veli'ye ödenen 1.238 akçelik maaş ödemesi memleha gelirleri içerisinde maliyenin emri ve beylerbeyinin fermanı ile yapılmıştır.

İkinci maaş ödemesi Bevvabân ve sipahilere yapılmış olup 4.513 akçedir. 4.513 akçelik ödeme iki kısımda farklı tarihlerde ödenmiştir. İlk ödeme 1020 senesi Cemaziyelevvel ayında 1.770 akçe yapılmış olup ihtisap gelirlerinden karşılanarak ödenmiştir. İkinci ödeme ise 2.743 akçe olarak 6 Şaban 1020 tarihinde Perşembe günü

⁶² Erhan Afyoncu, “Mevacib”, *TDVİA*, c.29, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 418.

1020 senesi recec maaşı olarak ödenmiştir. İkinci kısımda ödenen maaşta ihtisap gelirlerinden karşılanmıştır.

Üçüncü maaş ödemesi 2.640 akçe olarak Kıbrıs hazinesi küttabı ruznamçeci Hasan halifeye 6 Şaban 1020 yılında Perşembe günü, 1 Rebiülahir ile 30 Cemaziyelevvel 1020 dönemi için yapılmıştır. Ruznamçeci Hasan halifenin maaşı da ihtisab gelirinden karşılanmıştır.

Dördüncü maaş ödemesi ise 1.800 akçe din görevlisi olan Derviş Reis'e 1 Zilkaide 1019 ile 29 Rebiülahir 1020 senesi için 6 Şaban 1020 tarihinde Perşembe günü ödenmiştir.

1.2.4.Eda-i Akçe Harcamaları

Ruznamçe defterlerinde “Be-cihet-i eda-i akçe-i...” şeklinde başlayan kayıtlarda hazinenin çeşitli sebeplerden dolayı yapmış olduğu borç ödemeleri yer almaktadır.⁶³ 5 Cemaziyelevvel 1020 ile 6 Şaban 1020 dönem aralığını kapsayan ruznamçe defterinde *eda-i akçe* başlıklı tek kayıt bulunmaktadır. Söz konusu kayıta Dergah-ı ali piyadeganından olan mukabeleci Mehmet Efendiye 52.683 akçe borç ödemesi yapılmıştır.

1.2.5. İrsaliye

Osmanlı maliyesinde bir bölgenin gelirleri giderlerini karşıladıktan sonra artık para oluşuyorsa bu gelir fazlası İstanbul'a irsaliye adıyla gönderilir ve “artık” anlamına gelen el-bâki başlığıyla kaydedilirdi.⁶⁴ İncediğimiz 3 ay 1 günlük belgede gelir fazlası İstanbul'a akçe olarak değil Kukla, Piskopu ve Koloş sükkerhanelerinden aynı olarak toplamda 87 kantar 38 kıyye şeker gönderilmiştir. 87 kantar 38 kıyyenin 22 kantar 11 kıyyesi Kukla karyesi sükkerhanesinden, 65 kantar 27 kıyyesi ise Piskopu ve Koloş sükkerhanesinden sağlanmıştır.

⁶³ Arslanboğa ve Arslantürk, “Osmanlı Yönetiminde”, 25.

⁶⁴ Recep Dündar, “18 Mart - 14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs”, 1042.

İKİNCİ BÖLÜM

3 RAMAZAN 1020 (9 KASIM 1611)- 5 ŞEVVAL 1020 (11 ARALIK 1611) TARİHLİ DEFTERE GÖRE KIBRIS ADASI GELİR-GİDER KAYNAKLARI

2.1.BÜTÇE DEFTERİNİN GELİR KALEMLERİ

İlk defterin devamı niteliğindeki ikinci defter 9 Kasım 1611- 11 Aralık 1611 tarihlerini kapsamakta olup bir ay iki günlüktür. Bu defterin gelir kaynakları mukataa, tefâvüt ve müteferrik gelirler olmak üzere üç farklı kalemden oluşmaktadır. Mukataa gelirlerinden 538.515 akçe gelir elde edilirken, tefâvüt gelirlerinden 13.805 akçe ve müteferrik gelirlerden ise 12.398 akçe gelir elde edilmiş olup bir ay iki günlük süreçte toplam 564.718 akçe ada hazinesine gelir sağlanmıştır.

2.1.1. Mukataa Gelirleri

İncelenen birinci defterde olduğu gibi ele aldığımız bu bütçe defterinde de ada gelirlerinin büyük bir kısmı mukataa gelirlerinden sağlanmaktadır. Bir ay iki günlük süreçte elde edilen 564.718 akçelik toplam gelirin 538.515 akçesini mukataa gelirleri oluşturmaktadır.

Tablo 2.1: 9 Kasım 1611 - 11 Aralık 1611 Dönemi Kıbrıs Adası Mukataa Gelirleri

Mukataanın Adı ve Coğrafi Konumu	Elde Edilen Toplam Gelir	Toplam gelir içerisinde yüzdeliği(%)
Mukataa-i Karye-i Ayalistre Tabi-i Mesarye	9.921	1.8
Mukataa-i Karye-i Kondomyo Tabi-i Omorfo	1.110	0.2
Mukataa-i Karye-i Viçada Tabi-i Nahiye-i Mesarye	11.486	2.1
Mukataa-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs ve Tevabiha	501.336	93
Mukataa-i İhtisâb ve Bevvabha-i Kala-i Lefkoşa	14.662	2.7
Toplam	538.515	

2.1.1.1. Mukataa-i Karye-i Ayalistre tabi-i Mesarye

9 Kasım 1611-11 Aralık 1611 tarih aralığını kapsayan belgeye göre Mesarye nahiyesine bağlı Ayalistre karyesi mukataa gelirlerinden ada hazinesine 9.921 akçe gelir sağlanmıştır. 9.921 akçelik gelirin mukataa gelirleri içerisindeki oranı % 1.8' dir.

Bu tarihte Ayalistre karyesi mültezimi Mercan kethüdadır. Mercan kethüdanın 1 Muharrem 1019 senesinde iltizam etmiş olduğu Ayalistre karyesi mukataasının 1020 yılına ait olan 9.921 akçelik taksidi 5 Şehr-i Ramazan 1020 (11 Kasım 1611) Perşembe günü tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 254 akçe de eklenerek toplamda 10.175 akçe maliyenin emriyle Kıbrıs beylerbeyi Dilaver Paşa'nın cerâye ödemesine harcanmıştır.

2.1.1.2. Mukataa-i Karye-i Kondomyo Tabi-i Omorfo

Bu belgeye göre Omorfo nahiyesine bağlı Kondomyo karyesi mukataasından ada hazine 1.110 akçe gelir sağlanmıştır. Bu meblağ mukataa gelirlerinin % 0.2'sine eşittir.

Bu tarihte Kondomyo'nun mültezimi Hüsrev Bey'dir. Hüsrev Bey söz konusu mukataayı 1014 senesinde iltizam etmiştir. Hüsrev Bey'den bu dönemde 1019 yılına ait 1.110 akçe tutarındaki taksiti alınarak ve buna kur farkından elde edilen 28 akçe de eklenerek toplam 1.138 akçe maliyenin emriyle Kıbrıs beylerbeyi Dilaver Paşa'nın cerâye ödemesine harcanmıştır.

2.1.1.3. Mukataa-i Karye-i Viçada Tabi-i Nahiye-i Mesarye

1 ay 2 günlük süreçte Mesarya'ya bağlı Viçada karyesi mukataasından 11.486 akçe hazineye gelir elde edilmiştir.

Viçada karyesinin mültezimi Hacı Hahil'dir. Viçada karyesi mukataasını 1019 senesinde iltizam eden mültezim Hacı Halil'in borç senedinden 1020 yılına ait taksidi olan 11.486 akçe alınarak ve buna kur farkından elde edilen 294 akçe eklenerek toplamda 11.780 akçe Kıbrıs beylerbeyi Dilaver Paşa'nın cerâye ödemesine harcanmıştır.

2.1.1.4. Mukataa-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs ve Tevabiha

9 Kasım 1611-11 Aralık 1611 tarihlerini kapsayan 1 ay 2 günlük süreçte Kıbrıs adası memleha ve gümrük mukataasından ada hazinesine 501.336 akçe gelir elde edilmiştir. Bu mukataadan elde edilen gelirin mukataa gelirleri içerisindeki oranı %

93'tür. Böylelikle memleha ve gümrük mukataası incelemiş olduğumuz belgenin en yüksek gelir kalemini oluşturmaktadır.

Kıbrıs adası memleha ve gümrük mukataasının sorumlusu Süleyman Bey mültezimi ise Hüseyindir. Mültezim Hüseyin bu mukataayı 1019 yılında iltizam etmiştir. Memleha ve gümrük mukataasından elde edilen 501.336 akçe tutarındaki gelir iki parça halinde tahsil edilmiştir.

Hüseyin mültezimin 1019 senesinde almış olduğu mukataanın borç senedinden 1020 yılına ait ilk taksidi olan 5.196 akçe 5 Ramazan 1020 yılı Perşembe günü alınıp ve buna kur farkından elde edilen 133 akçe eklenerek toplamda 5.329 akçe Kıbrıs Beylerbeyi Dilever paşanın eksik kalan cerâyeye ödemesini tamamlamak için maliyenin emriyle buraya aktarılmıştır.

Mültezim Hüseyin'in borç senetinden 1020 yılına ait ikinci taksidi olan 496.140 akçe ise 8 Ramazan 1020 tarihinde alınarak ve buna kur farkından elde edilen 12.721 akçe eklenerek toplamda 508.861 akçelik meblağ maliyenin emriyle Kıbrıs adası Beylerbeyi Dilaver Paşa'nın, yine Kıbrıs yeniçerilerinin ve bazı görevlilerin maaşları ödenmiştir.

2.1.1.5. Mukataa-i İhtisâb ve Bevvabha-i Kala-i Lefkoşa

9 Kasım 1611-11 Aralık 1611 tarihlerini kapsayan 1 ay 2 günlük süreçte Lefkoşa'nın ihtisab ve bevvabha mukataasından 14.662 akçe gelir elde edilmiştir.

Bu dönemde Lefkoşa'nın ihtisab ve bevvabha mukataasının mültezimi Kurt Beydir. Kurt Beyin 1 Safer 1020 yılında iltizam etmiş olduğu ihtisab ve bevvabha mukataasının 1020 yılına ait olan taksidi 14.662 akçe alınarak ve buna kur farkından elde edilen 375 akçelik meblağ da eklenerek toplamda 15.037 akçe maliyenin emri ile bazı görevlilerin maaşı ödenmiştir.

2.1.2. Müteferrik Gelirler

Kıbrıs hazinesine gelir sağlayan bir başka kalem ise müteferrik gelirlerdir. Müteferrik kelimesinin sözlük anlamı “teferruk eden, dağınık, ayrı ayrı” 'dır.⁶⁵ Ruznamçe defterlerinde ikinci gelir başlığını oluşturan müteferrik gelirler içerisinde, varisi olmayan yeniçerilerin ölümüyle miraslarının hazineye kalmasıyla elde edilen gelir, cizye gelirleri, sürsat gelirleri, ispençe gelirleri ve tefâvüt gelirleri gibi çeşitli gelir kaynakları yer almaktadır. İncelenen bu defterde ise müteferrik başlığı altında ada hazinesine iki farklı kalemden toplamda 26.203 akçe gelir girmiştir. 26.203 akçelik bu

⁶⁵ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe...*, 897.

gelirin 12.398 akçesi mirasçısı bulunmayan yeniçerilerin ölümüyle kalan mallarının hazineye aktarılmasıyla elde edilmiştir. 13.805 akçe ise kur farkından elde edilen tefâvüt gelirinden sağlanmıştır.

2.2. BÜTÇE DEFTERİNİN GİDER KALEMLERİ

Söz konusu defterin gider kalemleri ise mevâcib (maaş), sâlyâne (beylerbeyi, defterdar gibi ileri gelen yöneticilere verilen yıllık ödemeler) ve cerâyeye (yöneticilere verilen hububat) olmak üzere üç başlık altında kaydedilmiş ve toplamda 564.718 akçe harcama yapılmıştır

9 Kasım 1611-11 Aralık 1611 dönemini kapsayan 1 ay 2 günlük ruznâmçe defterine göre bu süreçte Kıbrıs adasından sağlanan toplam gelir 564.718 akçedir. Vüzüaminzalik başlığı altında kaydedilen toplam gider de 564.718 akçe olup bu belgeye göre gelirlerin tamamı giderlere harcanmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere gelir ve giderler birbirine eşit olmuştur. 564.718 akçelik toplam giderin 107.486 akçesi sâlyâne ve cerâyeye için, 457.232 akçesi ise mevâcib başlığı altında maaş ödemeleri için harcanmıştır.

Görüldüğü üzere bu defterin gelir ve giderleri birbirine eşit olduğundan dolayı irsaliye başlığı altında merkezi hazineye gönderilecek gelir fazlası bulunmamaktadır.

2.2.1. Sâlyâne Ödemeleri

Sâlyâne ödemesi Kıbrıs adası beylerbeyi Dilaver paşaya 9 Ekim ile 6 Kasım 1611 dönemi için yapılmış olup toplam ödenen miktar 66.666 akçedir. Bu meblağ adanın memleha mukataasından elde edilerek maliyenin emri gereğince Dilaver Paşa'ya ödenmiştir.

2.2.2. Cerâyeye Ödemeleri

Cerâyeye ödemesi adanın beylerbeyi Dilaver Paşa'ya ve adanın defterdarı Yunus Efendiye yapılmıştır. Dilaver Paşanın cerâyeye ödemesi 9 Eylül 1611 ile 8 Ekim 1611 tarihlerini kapsayan süreç için ödenmiş olup 166 kile buğday (19.995 akçe), 250 kile arpa (12.500 akçe) ödemesi yapılmıştır. Dilaver Paşaya toplamda 32.495 akçelik cerâyeye ödemesi yapılmıştır.

Adanın defterdarı Yunus Efendiye ise cerâyeye ödemesi 9 Eylül 1611 ile 8 Ekim 1611 tarihlerini kapsayan süreç için yapılmış olup 41 kile buğday (4.995 akçe), 66 kile arpa (3.330 akçe) ödenmiştir. Yunus Efendiye toplamda 8.325 akçe cerâyeye ödemesi yapılmış olup bu meblağ adanın beylerbeyi Dilaver Paşanın fermanı ve maliyenin emri gereğince ada hazinesinden ödenmiştir.

2.2.3. Mevâcib Ödemeleri

9 Kasım 1611-11 Aralık 1611 tarihli deftere göre mevacib başlığı altında ödenen maaşların toplamı 457.232 akçedir. Toplam da ödenen 457.232 akçe tutarındaki maaş ödemesinin 441.355 akçesi Kıbrıs Adasındaki yeniçerilere, 2.400 akçesi Kıbrıs hazinesi kâtibine, 840 akçesi Lapta karyesinin camii imamına, 12.637 akçesi de mustahfızan ve sipahilere ödenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
24 ZİLKAİDE 1020 (28 OCAK 1612)- 30 REBİÜLEVVEL 1021
(31 MAYIS 1612) TARİHLİ DEFTERE GÖRE KIBRIS ADASI
GELİR-GİDER KAYNAKLARI

3.1. GELİR KALEMLERİ

Ele aldığımız 28 Ocak 1612 – 31 Mayıs 1612 tarihli defter 4 ay 7 günlük bir zaman dilimini kapsamakta olup, bu zaman zarfında elde edilen toplam gelir 9.686.314 akçedir. Toplamda elde edilen 9.686.314 akçelik bu gelirin 1.612.946 akçesi mukataa gelirlerinden, 6.827.120 akçesi müteferrik gelirlerden ve 1.246.248 akçesi eski defterdar Abdi Efendinin muhasebesinden kalan borcun bu dönemde tahsil edilmesiyle elde edilmiştir.

3.1.1. Mukataa Gelirleri

Tablo 3.1: 28 Ocak 1612 - 31 Mayıs 1612 Dönemi Kıbrıs Adası Mukataa Gelirleri

Mukataanın Adı	Elde Edilen Gelir
Mukataa-i Baf ve Tevabiha	97.500
Mukataa-i İhtisâb ve Bac-ı Ebvâb Kala-i Lefkoşa ve Tevabiha	55.450
Mukataa-i Hasha-i Mesarye An Yed-i Zabit ve Havas-ı Mezbur	189.650
Mukataa-i Karye-i Lapta Tabi-i Girinye	59.671
Mukataa-i Elya ve Katokutrafa ve Cizye-i Kıptiyan ve Mezbure Der Cezire-i Kıbrıs	133.388
Mukataa-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs ve Tevabiha ve Beytül Mal-ı Hassa	637.599
Mukataa-i Meyhane-i Der Lefkoşa	1.268
Mukataa-i Sükkerhane-i Kukla ve Tevabiha	4.290
Mukataa-i Patrikiye ve Şemhane ki Ma Cizye-i Gebran	348.764
Mukataa-i Hırsofu ve Tevabihaa	85.366
Toplam	1.612.946

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere 28 Ocak - 31 Mayıs 1612 tarihleri arasında tutulan bütçe defterine göre bu tarihler arasında Kıbrıs adasının 10 ayrı mukataa olarak işletildiğini görmekteyiz.

Bu mukataalardan en fazla gelir “Memleha ve gümrük-i iskeleha-i cezire-i Kıbrıs ve tevabiha ve beytül mal-ı hassa” mukataasından elde edilmiş olup bu mukataadan sağlanan gelir 637.599 akçedir. İkinci sırada en yüksek gelir sağlayan mukataa “Patrikiye ve Şemhane ki ma cizyeyi gebran” mukataası olup bu kalemden 348.764 akçe gelir elde edilmiştir. Üçüncü sırada yer alan en yüksek gelire sahip mukataa “Hasha-i Mesarye an yed-i zabıt ve havas-ı mezbur” mukataası olup buradan 189.650 akçe gelir elde edilmiştir. Toplamda 10 ayrı mukataa olarak işletilen bu dönemdeki mukataalardan en az gelire sahip olanı “Meyhane-i der Lefkoşa” mukataası olup bu mukataadan 1.268 akçe gelir elde edilmiştir.

4 ay 7 günlük bir zaman dilimini kapsayan 10 ayrı mukataadan toplamda 1.612.946 akçe gelir elde edilmiştir.

3.1.1.1. Mukataa-i Baf ve Tevabiha

28 Ocak - 31 Mayıs 1612 tarihleri arasında tutulan bütçe defterine göre Baf ve çevresinden elde edilen mukataa geliri 97.500 akçedir. 97.500 akçe bu meblağın toplam mukataa gelirleri içerisindeki oranı % 5.8’ dir.

Bu dönemde Baf ve çevresinin mültezimi Mustafa’dır. Mültezim Mustafa’nın 1 Receb 1020 yılında iltizam etmiş olduğu Baf mukataasının 1020 yılına ait taksidi olan 97.500 akçe maliyenin emri ve beylerbeyi Dilaver Paşa’nın fermanı gereğince alınarak Baf şehri zabiti kethüda Mustafa Bey’ in maaşı ödenmiştir.

3.1.1.2. Mukataa-i İhtisab ve Bac-ı Ebvâb-ı Kala-i Lefkoşa ve Tevabiha

İhtisab ve Bac-ı ebvâb kala-i Lefkoşa ve Tevabiha mukataasından ada hazinesine 55.450 akçe gelir sağlanmıştır. Bu tutarın mukataa gelirleri içerisindeki oranı %3.4’ tür.

İhtisab ve Bac-ı ebvâb kala-i Lefkoşa mukataasından elde edilen 55.450 akçelik gelir beş parça halinde toplanmıştır. Beş parçada toplanan mukataa gelirinin bir parçası bölgenin eski mültezimi Şaban’ın 1019 yılından kalma taksitinden elde edilirken geriye kalan dört parça mültezim Korkut Bey’in tahvilinden elde edilmiştir.

İlk kalemde tahsil edilen gelir mültezim Korkut Bey’in tahvilinden elde edilmiştir. Mültezim Korkut Bey Lefkoşa çevresinin mukataasını 1 Safer 1020 yılında iltizam etmiştir. 1020 yılına ait taksitinden ilk kalemde 18.273 akçe elde edilmiş ve

buna kur farkından elde edilen 725 akçe eklenerek toplamda 18.998 akçe maliyenin emriyle Kıbrıs hazine defterdarı Yunus Efendi'nin hazine ve diğer bir kısmı ise bazı görevlilerin maaşına aktarılmıştır. Korkut Bey'in tahvilinden ikinci kalemde ise 1021 yılına ait taksiti olan 1.799 akçe tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 46 akçe de eklenerek toplamda 1.845 akçe bazı görevlilerin maaşına aktarılmıştır. Korkut Bey'in tahvilinden üçüncü kalemde ise 1021 yılına ait taksitinden 8.267 akçe elde edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 212 akçe de eklenerek toplamda 8.479 akçe bazı görevlilerin maaş ödemelerine ve suyolu tamiri için malzeme alımına harcanmıştır. Korkut Bey'in tahvilinden son olarak 1021 yılına ait taksitinden 15.703 akçe elde edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 402 akçe de eklenerek toplamda 16.105 akçe Hasan Çavuş'a olan borca (borcun hangi nedenden olduğu belirtilmemiştir) ve bazı görevlilerin maaş ödemelerine harcanmıştır.

İhtisab ve Bac-ı ebvâb kala-i Lefkoşa mukataasının eski mültezimi olan Şaban'ın 1019 yılına ait olan 11.408 akçe taksiti bu dönemde tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 292 akçe de eklenerek toplamda 11.700 akçe maliyenin emri ve Beylerbeyinin fermanı ile bazı görevlilerin maaş ödemelerine harcanmıştır.

3.1.1.3. Mukataa-i Hasha-i Mesarye An Yed-i Zabit ve Havas-ı Mezbur

28 Ocak - 31 Mayıs 1612 tarihleri arasında tutulan bütçe defterine göre Mesarye'den elde edilen mukataa geliri 189.650 akçedir. 189.650 akçe meblağın toplam mukataa gelirleri içerisindeki oranı % 11.7'dir.

Mesarye nahiyesine bağlı Peristerona karyesi mukataasının sorumlusu Abdi Ağa mültezimi ise Mustafa'dır. Mültezim Mustafa'nın 1 Muharrem 1019 senesinde almış olduğu mukataanın 1020 yılına ait 40.000 akçe taksiti alınarak ve buna kur farkından elde edilen 1.000 akçe de eklenerek toplamda 41.000 akçe padişahın emri ve beylerbeyin fermanı ile Baf mirlivası Mustafa Bey'in Kalita masrafına harcanmıştır.

Mesarye nahiyesine bağlı Aşke karyesi mukataasının mültezimi Recep Bey'dir. Recep Bey'in 1 Muharrem 1019 yılında iltizam etmiş olduğu mukataanın 1020 yılına ait taksiti üç kısımda toplanmıştır. İlk kısımda tahsil edilen 15.228 akçeye kur farkından elde edilen 390 akçe eklenerek toplamda 15.618 akçe alınarak padişahın emri ve Kıbrıs beylerbeyi ile deftarının fermanı ile Baf mirlivası Mustafa Bey'in kalita masrafına harcanmıştır. İkinci kısımda tahsil olunan 18.702 akçe'ye kur farkından elde edilen 479 akçe eklenerek toplamda 19.181 akçe maliyenin emri ve beylerbeyinin fermanı ile tophanenin mühimmat ihtiyacına harcanmıştır. Recap mültezimin tahvilinden üçüncü

kısımda ise 29.133 akçe tahsil edilmiştir. Bu meblağ ise maliyenin emri gereğince Aşke karyesi zabiti şeyhülislam Saadettin Efendiye ve hazine küttabına maaş olarak ödenmiştir.

Mesarye nahinesinin Lefkoniko ve Asterneklü karyelerinin mukataalarından sorumlu kişi Çaker Bey, mültezimi ise Mehmet'dir. Mültezim Mehmet 1 Muharrem 1020 tarihinde almış olduğu iltizamın borç senedine ait taksidi iki parça halinde tahsil edilmiştir. İlk kalemde tahsil edilen 24.386 akçeye kur farkından elden edilen 623 akçe eklenerek toplamda 25.009 akçe hazineye teslim edilerek oradan Kıbrıs beylerbeyinin maaşına aktarılmıştır. İkinci kalemde ise 6.850 akçe tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 175 akçe eklenerek toplamda 7.025 akçe maliyenin emri gereğince Kıbrıs hazine defterdarı Yunus Efendinin hazinesine aktarılmıştır.

Mesarye nahiyesine bağlı Yeneğra karyesi mukataasının sorumlusu Yunus Ağa, mültezimi ise Mehmet'dir. Mültezim Mehmet Yeneğra karyesinin mukataasını 1 Muharrem 1018 yılında iltizam etmiştir. 1018 yılında almış olduğu iltizaman 1020 yılına ait taksidi iki kalemde tahsil edilmiştir. Birinci kalemde tahsil edilen 19.500 akçeye kur farkından elde edilen 500 akçe de eklenerek maliyenin meriyle Kıbrıs beylerbeyi Dilaver Paşa'nın hazinesine aktarılmıştır. İkinci kalemde ise 8.117 akçe tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 208 akçe eklenerek toplamda 8.325 akçe maliyenin emriyle Kıbrıs defterdarı Yunus Efendi'nin hazinesine aktarılmıştır.

Mesarye nahiyesine bağlı Akatu karyesi mukataasının mültezimi Osman'dır. Mültezim Osman'ın 1021 senesinde iltizam ettiği mukataanın yine 1021 senesine ait 19.661 akçe tahsiti tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 504 akçe eklenerek toplamda 20.165 akçe maliyenin emriyle defterdar Yunus Efendi'nin hazinesine ve maaşına aktarılmıştır.

Mesarya nahiyesine bağlı Çatoz ve Akatu karyeleri mukataasının mültezimi yine bu iki köyün defter emini olan Mustafa Çavuştur. Mustafa Çavuş bu yerlerin mukataasını 1 Muharrem 1018 yılında iltizam etmiştir. Mustafa Çavuşun iltizamının borç senedinden 1020 yılına ait taksidi olan 8.073 akçe alınarak buna kur farkından elde edilen 207 akçe eklenmiş ve toplamda 8.280 maliyenin emri gereğince yine Mustafa Çavuşun kendisine maaş olarak ödenmiştir.

3.1.1.4. Mukataa-i Karye-i Lapta Tabi-i Girinye

Bahsi geçen dönem aralığında Lapta karyesi mukataa gelirlerinden elde edilen meblağ 59.671 akçe olarak kayda geçmiştir. Lapta karyesinden elde edilen 59.671 akçelik gelirin toplam mukataa gelirleri içerisindeki oranı % 3.6'dır.

Bu dönemde Lapta karyesi mültezimi aynı zamanda Girinye Kalesi azebanı olan Halil Ağa'dır. Halil Ağa Lapta karyesi mukataasını 1 Muharrem 1020 yılında iltizam etmiştir. Halil Ağa'nın borç senedinden elde edilen 1020 yılına ait 59.671 akçe  taksit şeklinde farklı zamanlarda tahsil edilmiştir. İlk taksit 15.600 akçedir ve bu tutara kur farkından elde edilen 400 akçe eklenerek toplamda 16.000 akçe padişahın emri Kıbrıs beylerbeyi Dilaver Paşa'nın ve defterdar Yunus Efendi'nin fermanı ile Baf mirlivası Mustafa Bey'in kalita masrafına aktarılmıştır. İkinci taksitte 17.940 akçe tahsil edilmiş ve bu tutara kur farkından elde edilen 460 akçe eklenerek toplamda 18.400 akçe maliyenin emri ile beylerbeyi Dilaver paşanın hazinesine aktarılmıştır. nc taksit ise 26.131 akçedir. Bu tutara kur farkından elde edilen 680 akçe eklenerek maliyenin emri gereğince yine Dilaver Paşa'nın hazinesine aktarılmıştır.

3.1.1.5. Mukataa-i Elya ve Katokutrafa ve Cizye-i Kıptiyan ve Mezbure Der Cezire-i Kıbrıs

28 Ocak 1612 - 31 Mayıs 1612 tarihleri arasında Kıbrıs adası ingenelerinin cizye vergisinden ve Elya ve Katokutrafa mukataasından ada hazinesine 133.388 akçe gelir elde edilmiştir. İlgili mukataaların bu dönemdeki mültezimi Hasan, sorumlusu ise Abdi Ağa'dır ve bu mukataayı 1 Muharrem 1019 yılında iltizam etmişlerdir. Abdi Ağa'nın borç senedinden elde edilen 1021 yılına ait 133.388 akçelik ödemesi iki paa halinde tahsil edilmiştir. İlk olarak tahsil edilen 89.036 akçeye kur farkından elde edilen 2.283 akçe eklenerek toplamda elde edilen 91.139 akçe beylerbeyi ve defterdarım emri ile Baf mirlivası Mustafa Bey'in kalita cinsi savaş gemisinin masrafına aktarılmıştır. İkinci parçada tahsil edilen 44.352 akçeye kur farkından elde edilen 1.137 akçe eklenerek toplamda 45.489 akçe maliyenin emriyle beylerbeyinin sâlyâne ödemesine aktarılmıştır.

3.1.1.6. Mukataa-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs ve Tevabiha ve Beytül Mal-ı Hassa

Kıbrıs adası meleha ve gümrük mukataasından ilgili defterin kapsamış olduğu 4 ay 7 günlük zaman zarfında ada hazinesine toplam 637.599 akçe gelir sağlanmıştır. Bahis olunan mukataanın mültezimi Hüseyin sorumlusu ise Süleyman Bey'dir.

Mültezim Hüseyin memleha ve gümrük mukataasını 1 Muharrem 1019 yılında iltizam etmiştir. Bu dönemde ise 1020-1021 yıllarına ait olan taksitleri tahsil edilmiştir.

Toplamda elde edilen 637.599 akçe gelirin 332.630 akçesi ilk etapta tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 8.529 akçe eklenerek toplamda 341.159 akçe beylerbeyi ve defterdarın fermanı gereğince Kıbrıs yeniçerilerinin maaşına aktarılmıştır. Tahsil olunan ikinci taksit 90.166 akçedir ve bu gelire kur farkından elde edilen 2.311 akçe eklenerek toplam 92.477 akçe maliyenin emri gereğince beylerbeyinin erzak ihtiyacına aktarılmıştır. Tahsil edilen üçüncü taksit 42.491 akçedir ve bu taksitte kur farkından elde edilen 1.089 akçe eklenerek toplamda 43.580 akçe tahsil edilerek Kıbrıs yeniçerileri ve bazı görevlilerin maaşı ödenmiştir. Dördüncü taksit ise 65.000 akçe olup buna kur farkından elde edilen 1.666 akçe eklenerek toplamda 66.666 akçe maliyenin emriyle Kıbrıs adası beylerbeyinin sâlyâne ödemesine aktarılmıştır. Bu başlık altında kayda geçirilmiş son gelir ise cizye ve tuz vergisinden elde edilmiş olup toplam 107.312 akçedir. Elde edilen bu gelir yeniçerilerin 1020 yılı lezez maaşına ve memleha mukataasının sorumlusu Süleyman Bey' e aktarılmıştır.

3.1.1.7. Mukataa-i Meyhane Der Lefkoşa

Lefkoşa meyhanesi mukataasından ada hazinesine 1.268 akçe gelir sağlanmıştır. Lefkoşa'da bulunan bu meyhanenin mültezimi Dimeyodi'dir. Dimeyodi'nin 1 Muharrem 1018 yılında iltizam etmiş olduğu mukataanın 1021 yılına ait 1.268 akçe taksitine kur farkından elde edilen 32 akçe de eklenerek toplam 1.300 akçe tahsil edilerek maliyenin emri gereğince defterdar Yunus Efendi'nin hububat ihtiyacına aktarılmıştır.

3.1.1.8. Mukataa-i Sükkerhane-i Kukla ve Tevabiha

Kukla sükkerhane mukataasından ve Seyyid Musli Çelebi'nin ölümüyle mallarının devlete kalmasıyla ada hazinesine ilgili tarih aralığında 4.290 akçe gelir sağlanmıştır. Kukla sükkerhanesinin mültezimi Recep'tir. Recep mültezim bu mukataayı 1 Muharrem 1016 yılında iltizam etmiş olup bu dönemde alınan taksit 1019 yılından kalmadır. Elde edilen bu gelire kur farkından oluşan 110 akçe de eklenerek toplam 4.400 akçe maliyenin emri ve beylerbeyinin fermanıyla Kıbrıs adası hazinesi için ketan alımına harcanmıştır.

3.1.1.9. Mukataa-i Patrikiye ve Şemhane ki Ma Cizye-i Gebran

Kıbrıs Adası Patrikiye, şemhane (balmumu) ve gayr-i müslimlerden alınan cizye vergisinden toplamda ada hazinesine 348.764 akçe gelir sağlanmıştır. Elde edilen bu gelir orduyu hümayuna gönderilmiştir.

3.1.1.10. Mukataa-i Hırsofu ve Tevabiha

Hırsofu ve ona bağlı yerlerin mukataasından ada hazinesine 85.366 akçe gelir sağlanmıştır. Bu gelirin 66.666 akçesi ilgili mukataayı 1017 yılında iltizam eden Mustafa'nın 1018 yılından kalma bakiyesi olup bu dönemde tahsil edilmiştir. Bu gelir maliyenin emri gereğince Kıbrıs beylerbeyinin sâlyâne ödemesine aktarılmıştır. Geriye kalan 18.700 akçe ise Hırsofu mukataasını 1018 yılında iltizam eden mültezim Hüseyin'in yine 1018 yılından kalma bakiyesidir. 18.700 akçelik bu mukataaya kur farkından elde edilen 479 akçe eklenerek toplamda 19.179 akçe beylerbeyinin hububat ihtiyacına aktarılmıştır.

3.1.2. Müteferrik Gelirler

Kıbrıs hazinesine gelir sağlayan bir başka kalem ise müteferrik gelirlerdir. Müteferrik kelimesinin sözlük anlamı “teferruk eden, dağınık, ayrı ayrı” 'dır.⁶⁶ Ruznamçe defterlerinde ikinci gelir başlığını oluşturan müteferrik gelirler içerisinde, varisi olmayan yeniçerilerin ölümüyle miraslarının hazineye kalmasıyla elde edilen gelir, cizye gelirleri, sürsat gelirleri, ispençe gelirleri ve tefâvüt gelirleri gibi çeşitli gelir kaynakları yer almaktadır. İncelenen bu defterde ise müteferrik başlığı altında ada hazinesine 6 farklı kalemden toplamda 6.827.120 akçe gelir sağlanmıştır.

3.1.2.1. An Mahsul-i Cizye-i Gebran Cezire-i Kıbrıs

Müteferrik gelirler içerisinde yer alan bu başlık altında adadaki gayrimüslim halktan 5.365.600 akçe cizye vergisi toplanmıştır. Elde edilen bu gelir orduyu hümayuna gönderilmiştir. Elde edilen bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı % 78.59 dur.

3.1.2.2. An mahsul-i Bedel-i Sürsat An Reaya-i Cezire-i Kıbrıs

Osmanlı orduları sefer halindeyken ordunun iaşe ihtiyacını karşılamak için yakınında bulunan bölgelerden aynen zahire ve uzak bölgelerden ise nakden para olarak nüzül ve sürsat vergisi alırdı. Toplanan bu zahirelerin konaklarda stok edileni nüzül, savaşın olduğu meydanlara yakın yerlerde yapılan stok ise sürsattır.⁶⁷

⁶⁶ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 897.

⁶⁷ Sahillioğlu, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın*, 14.

1021 yılında Kıbrıs Adası reayasından 804.840 akçe sürsat vergisi tolanmıştır ve orduyu hümayuna gönderilmiştir. Sürsat vergisinden elde edilen bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı % 11.78'dir.

3.1.2.3. An Muhsul-i İspence-i Gebran Havas-ı Hümayun

Müteferrik gelirler içerisinde yer alan ispence resminden 173.724 akçe gelir elde edilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı % 2.54 tür.

İspence resmi aynı zamanda kapu resmi olarakta bilinmekte ve slavca jupanitsa kelimesinden bozmadır. Osmanlı tarihinde ispence resmine dair en eski kayıtlar I. Beyazid dönemine aittir. Bu vergi, evli, bekar, topraklı, topraksız, şehirli, köylü, göçebe farkı gözetmeksizin yetişkin tüm gayrimüslim erkeklerden ve toprak işleten dul kadınlardan, Müslümanlardan alınan çift resmine ve bennâk resmine karşılık her yıl alınırdı.⁶⁸

3.1.2.4. An Yed-i Mustafa Bey Mirliva-i Baf Ki Sabıka An Salyane-i Mir-i Münşarünilyh Ziyade-i Sitade

Baf'ın eski sancak beyi Mustafa Bey'e fazladan ödenen maaş tekrar alınarak hazineye teslim edilmiş ve böylelikle buradan hazineye 15.000 akçe girmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı % 0.21'dir.

3.1.2.5. An Mahsul-i Bedel-i Kirpâs

Adadaki pabuk bezi bedelinden bu dönemde ada hazinesine 268.280 akçe gelir elde edilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı % 3.92'dir.

3.1.2.6. An Mahsul-i Tefavüt-i Mukataat ve Adet

Müteferrik gelirler içerisinde yer alan bir başka gelir kalemi ise mültezimlerin almış oldukları mukataaların taksit ödemeleri esnasında paranın hazineye giriş çıkışından doğan kur farkından elde edilen tefâvüt gelirleridir. Söz konusu bu dönemde tefâvüt gelirlerinden 199.676 akçe gelir elde edilmiştir. Elde edilen bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı % 2.92'dir.

3.2. GİDER KALEMLERİ

Söz konusu defterin gider kalemlerini ise mevâcib, sâlyâne ve cerâyê, ihracat harcamaları ve eda-ı deyn başlıkları oluşturmakta olup bu başlıklar altında kaydedilen toplam gider 564.718 akçedir.

⁶⁸ Sadık Müfit Bilge, *Sultan, Sipahiler, Köylüler, İktisatçılar*, (İstanbul: Kitabevi, 2015), 175.

3.2.1.Sâlyâne Ödemeleri

28 Ocak 1612 – 31 Mayıs 1612 tarihli belgeye göre bu dönemde Kıbrıs Adası beylerbeyi Dilaver Paşa'ya 266.664 akçe maaş ödenmiştir. Bu maaş söz konusu tarih aralığında her ay için 66.666 akçe olarak ödenmiştir. İlk ödeme 1020 yılı Zilhicce, ikinci ödeme Muharrem 1021, üçüncü ödeme Safer 1021 ve dördüncü ödeme Rebiülevvel 1021 tarihleri için yapılmıştır. Adanın defterdarı Yunus Efendi'ye 6.000 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. Ancak bu ödeme 1020 yılı Ramazan ayı için yapılmış. Bir diğer maaş ödemesi ise Baf mirlivası Mustafa Bey'e 115.000 akçe olarak ödenmiştir. İlk ödeme 100.000 akçedir ve bu ödeme 1 Recep 1020 – 30 Ramazan 1020 tarihleri için yapılmıştır. Mustafa Bey'e ikinci kalemde ise 15.000 akçe maaş ödemesi yapılmıştır.

3.2.2.Cerâye Ödemeleri

28 Ocak 1612 – 31 Mayıs 1612 tarihli belgeye göre bu dönemde Kıbrıs Adası beylerbeyi Dilaver Paşa'ya 129.980 akçe, defterdar Yunus Efendi'ye 33.300 akçe hububat ihtiyaçları için ödeme yapılmıştır.

Tablo 3.2: 28 Ocak 1612 - 31 Mayıs 1612 Dönemi sâlyane ve cerâye Ödemeleri ve Meblağı

Sâlyâne Verilenler	Görevi	Meblağ	Cerâye Verilenler	Görevi	Meblağ
Dilaver Paşa	Beylerbeyi	226.664	Dilaver Paşa	Beylerbeyi	129.980
Yunus Efendi	Defterdar	6.000	Yunus Efendi	Defterdar	33.300
Mustafa Bey	Baf Mirlivası	115.000			
Toplam		347.664	Toplam		163.280

3.2.3. Mevâcibat Ödemeleri

28 Ocak 1612-31 Mayıs 1612 tarihlerini kapsayan deftere göre 4 ay 7 günlük süreçte toplam 581.392 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. Yapılan bu maaş ödemelerinden en yüksek ödeme yapılan grup yeniçerilerdir. 581.392 akçe tutarındaki maaş ödemesinin 491.391 akçesi yeniçerilere ödenmiş olup bu tutarın mevâcibat giderleri içerisindeki payı % 84.51'dir. İkinci en yüksek ödeme dergah-ı ali bevvabanları, sipahiler ve⁶⁹ lara yapılmış olup toplam 40.661 akçedir. Bu tutarın mevâcibat

⁶⁹ Okunamadı.

ödemeleri içerisindeki payı ise % 6.99' dur. Diğer maaş ödemesi 26.280 akçedir ve bu maaş şeyhülislam ve müderris olan Saadettin Efendiye yapılmıştır. Bu tutarın mevâcibat ödemeleri içerisindeki payı % 4.52 'dir. Son maaş ödemesi ise hazine küttabına yapılmış olup 23.060 akçedir. Bu tutarın mevâcibat ödemeleri içerisindeki payı ise % 3.96' dır.

Tablo 3.3: 28 Ocak 1612 - 31 Mayıs 1612 Dönemi Kıbrıs Adası Mevâcib Ödemeleri

Maaş Alan Görevliler	Meblağ
Vazife-i Hazreti Saadettin Efendi	26.280
Şeyhülislam-ı Saadet ve Müderris	
Mevacib-i Küttab-ı Hazine	23.060
Mevacib-i Yeniçeriyân-ı Cezire-i Kıbrıs	491.391
Mevacib-i ⁷⁰ Sipahiyan ve	40.661
Bevvaban-ı Dergah-ı Ali	
Toplam	581.392

3.2.4. İhracat Harcamaları ve Eda-i Deyn

Ruznamçe defterlerinde yer alan bir başka harcama kalemi ise ihracat harcamalarından oluşmakta olup, bu başlık altında mahalinde yapılan masraflar ifade edilmiştir.⁷¹ Bu masraflar genel olarak; devlete ait kadirgalarda bulunan esirlerin aylıkları, kadirga ve kalitaların çeşitli ihtiyaçları, saray ve ordu için levazımat alımları, hazinede görevlendirilen bazı çalışanların aylıkları, adanın çeşitli yerlerindeki onarım işlerinde yapılan harcamalar, hazineye mühimmat alımları ve mukataa sözleşmelerinde yapılan bazı harcamalardan oluşmaktadır.⁷²

Yukarıda daha önce açıkladığımız üzere ruznamçe defterlerinde “Be-cihet-i eda-i akçe-i...”, “Be-cihet-i eda-i deyn-i...” şeklinde başlayan kayıtlarda hazinenin çeşitli sebeplerden dolayı yapmış olduğu borç ödemeleri yer almaktadır.

Tablo 3.4: 28 Ocak 1612 - -31 Mayıs 1612 Dönemi İhracat Harcamaları ve Eda-i Deyn

Harcama Kalemi	Meblağ
Be-cihet-i Masarîf-ı Kalita-i Mustafa Bey Mirliva-i Baf.	163.937
Be-cihet-i Mühimmat-ı Topçuyan ve Harc-ı Rah-ı Saray-ı Amire. Der Kala-i Lefkoşa	17.159
Be-cihet-i Eda-i Akçe-i Hakkı Çavuş ki Der Asitane-i Saadet Kala-i Mezbure	4.602
Toplam	185.698

⁷⁰ Okunamadı.

⁷¹ Sahillioğlu, Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın, 19.

⁷² Arslanboğa ve Arslantürk, “Osmanlı Yönetiminde”, 24.

28 Ocak 1612-31 Mayıs 1612 tarihlerini kapsayan deftere göre yapılan ihracat harcaması toplam 185.698 akçedir. Bu harcamaya bakıldığı zaman toblodan da anlaşılacağı üzere en fazla harcama Baf Mirlivası Mustafa Bey'in savaş gemisi için harcanmış olup 163.937 akçedir. İkinci ihracaat harcaması ise Lefkoşa kalesi içerisindeki saray-ı amire yoluna ve yine kale için top mühimmatına yapılmıştır. Bir diğer harcama ise 4.602 akçe olup bu tutar Lefkoşa Kalesi çavuşlarından olan Hakkı Çavuş'a yapılan borç ödemesidir.

3.2.5. El Bâkı

Ruznamçe defterlerinde bir bölgedeki bütçe gelir fazlası merkeze irsaliye adıyla gönderilirdi ve defterlerin gider bölümlerinin sonunda artık anlamına gelen el bâkı başlığıyla kaydedilirdi. Ele alınan bu belgede ise 8.368.280 akçe gelir fazlası elde edilerek bu tutar merkeze yollanmıştır. Elde edilen bu gelirin merkeze ulaşması için yapılan harcırah gideri 44.760'dir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
1 REBİÜLAHİR 1021 (1 HAZİRAN 1612)- 10 CEMAZİYELAHİR
1021 (8 AĞUSTOS 1612) TARİHLİ DEFTERE GÖRE KIBRIS
ADASI GELİR-GİDER KAYNAKLARI

4.1.GELİR KAYNAKLARI

İncelediğimiz 1 Haziran 1612– 8 Ağustos 1612 tarihli defter 2 ay 10 günlük bir zaman dilimini kapsamakta olup, bu zaman zarfında elde edilen toplam gelir 1.719.820 akçedir. Toplamda elde edilen 1.719.820 akçelik bu gelirin 1.667.246 akçesi mukataa gelirlerinden, 10.000 akçesi müteferrik gelirlere ve 42.574 akçesi tefâvüt gelirlerinden elde edilmiştir.

4.1.1. Mukataa Gelirleri

Tablo 4.1: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi Kıbrıs Adası Mukataa Gelirleri

Mukataanın Adı	Elde Edilen Gelir
İhtisâb ve Bac-ı Ebvâb Kala-i Lefkoşa	39.801
Meyhane-i Lefkoşa	14.021
Nahiye-i Baf	195.130
Mukata-i Karye-i Lapta Tabi-i Girinye	47.301
Mukata-i Memleha ve Gümrük-i	526.457
İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs ve Tevabiha	
Mukata-i Nahiye-i Gilan	203.766
Mukataa-i Nahiye-i Mesarye	572.469
Mukata-i Sükkerhane-i Kukla ve Tevabiha	29.250
Mukataa-i Debbaghaneha	35.151
Mukataa-i Karye-i Elya ve Katokutrafa ve Cizye-i Kıbtıyan ve Tevabiha	3.900
Toplam	1.667.246

Çalışmamızda ele almış olduğumuz son defter 1 Haziran 1612 ile 8 Ağustos 1612 tarihlerini kapsamakta olup 2 ay 8 günlük olarak tutulmuştur. Deftere göre bu dönemde Kıbrıs adası 10 ayrı mukataa olarak işletilmiştir.

Tablodanda anlaşılacağı üzere en yüksek mukataa geliri Mesarya nahiyesinden elde edilmiş olup 572.469 akçedir. Kıbrıs Adası'nın tuz ve gümrük gelirlerinden 526.457 akçe, Gilan nahiyesinden 203.766 akçe, Baf nahiyesinden 195.130 akçe, Girinye'ye tabi Lapta karyesinden 47.301 akçe, İhtisâb ve bac-ı ebvâb kala-i Lefkoşa mukataasından 39.801 akçe, Debbaghaneha mukataasından 35.151 akçe, Kukla ve çevresindeki sükkerhanelerden 29.250 akçe, Lefkoşa meyhanesinden 14.021 akçe,

karye-i elya ve katokutrafa ve cizye-i kıbtiyan ve bevvaban mukataasından 3.900 akçe gelir elde edilmiştir.

4.1.1.1.İhtisab ve Bac-ı Ebvab Kala-i Lefkoşa

İhtisâp ve bac-ı ebvâb mukataasından elde edilen gelir incelemiş olduğumuz belgeye göre dört taksitte toplanmıştır. Belge Rebiülahir, Cezamaziyelevvel ve Cemaziyelahir aylarını kapsamakta olup Cemaziyel ayına kadar ihtisâp ve bac-ı ebvâb mukataasının mültezimi Mehmet iken 1 Cemaziyelahir tarihinde mukataanın mültezimi değişmiş ve Ali olmuştur.

Söz konusu mukataanın sorumlusu Hacı Mehmet, mültezimi ise Mehmet'dir. Mültezim Mehmet adı geçen mukataayı 1 Rebiülahir 1021 tarihinde iltizam etmiştir. İltizam etmiş olduğu bu mukataanın yine aynı dönem taksidi 2.709 akçe tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 34 akçede eklenerek toplamda 2.743 akçe makiyenin emri ve beylerbeyinin fermanı ile dergâh-ı ali kapıcılarının maaşı ödenmiştir. Aynı ay için tahsil edilen ikinci tutar ise 9.775 akçedir. Bu tutara kur farkından elde edilen 250 akçe de eklenince toplamda 10.025 akçe maliyenin emri gereğince defterdar Yunus efendi'nin hazinesine aktarılmıştır. Mehmet mültezimin tahvilinden elde edilen son taksit 9.801 akçedir. Bu tutara kur farkından elde edilen 251 akçe de eklenince toplamda 10.052 akçe beylerbeyinin fermanı, maliyenin ve İstanbul'un emri gereğince dergâh-ı ali mensubu (görevi okunamadı) Rıdvan'a maaş olarak ödenmiştir.

Yukarıda da bahsedilmiş olduğu üzere bu dönemde ihtisâp ve bac-ı ebvâb mukataasının mültezimi değişmiştir. Mukataanın yeni mültezimi olan Ali bu mukataayı 1 Cemaziyelahir 1021 tarihinde iltizam etmiştir. Bu dönemde yine iltizam etmiş olduğu ayın taksidinden 5.816 akçe tahsil edilmiş ve kur farkından elde edilen 149 akçeyle toplamda 5.965 akçe maliyenin emri ve beylerbeyinin fermanıyla bazı görevlilerin maaşları ödenmiştir.

Sonuç olarak 1 Haziran 1612– 8 Ağustos 1612 tarihlerini kapsayan deftere göre ihtisâp ve bac-ı ebvâp mukataasından devlet hazinesine 39.801 akçe gelir elde edilmiştir. 39.801 akçe gelirin toplam mukataa gelirleri içerisindeki payı % 2.3'tür.

4.1.1.2. Mukata-i Meyhane-i Lefkoşa

1 Haziran 1612 ile 8 Ağustos 1612 tarihinde belgeye göre Lefkoşa meyhanesinin mültezimi Dimyo zımmidir. Dimyo Lefkoşa meyhanesinin mukataasını 1 Muharrem 1018 yılında iltizam etmiştir. Söz konusu belgeye göre bu dönemde Dimyo zımminin borç senedinden borcu olan 11.174 akçe alınmış ve buna kur farkından elde edilen 286 akçe ilave edilerek maliyenin emri ve beylerbeyinin fermanıyla bir kısmı bazı görevlilerin maaşına bir kısmı ise defterdar Yunus Efendi'nin hazinesine aktarılmıştır.

Sonuç olarak incelemiş olduğumuz 2 ay 10 günlük süreçte Lefkoşa meyhanesi mukataasından 14.021 akçe gelir elde edilmiştir. Elde edilen bu gelirin toplam mukataa gelirleri çerisindeki payı % 0.8'dir.

4.1.1.3. Mukata-i Nahiye-i Baf

Baf nahiyesinin mukataası tek bir bölge olarak iltizama verilmeyip bölgelere ayrılarak iltizama verilmiştir. Ele alınan belge de kayda geçen ilk kayıt Ali ve Bican mültezimlerin tahviline aittir. Söz konusu mukataayı 1 Recep 1020 tarihinde iltizam etmişlerdir. İltizam etmiş oldukları köylerin isimleri okunamamıştır. Bu dönemde Ali ve Bican mültezimin borç senedinden 32.029 akçe alınıp ve buna kur farkından elde edilen 821 akçe ilave edilerek toplamda 32.850 akçe beylerbeyinin fermanı ve maliyenin emri gereğince Kıbrıs hazine küttabının maaşına aktarılmıştır. Ali ve Bican mültezimin borç senedinden bu dönemde alınan bir diğer meblağ ise 56.575 akçe olup buna da kur farkından elde edilen 1.425 akçe ilave olunarak toplamda 58.000 akçe defterdar ve beylerbeyinin fermanı ve padişahın emriyle Girinye mirlivası Dilaver Bey'in savaş gemisinin masrafına aktarılmıştır.

Baf'a bağlı Ayanikola karyesi mukataasının mültezimi ise Cafer'dir. Cafer mültezim Ayanikola karyesinin mukataasını 1 Recep 1020 tarihinde iltizam etmiştir. Bu dönemde Cafer mültezimin borç senedinden 24.626 akçe tahsil edilerek buna kur farkından elde edilen 631 akçe de eklenerek toplamda 25.257 akçe Baf mirlivası Mustafa Bey'in savaş gemisinin (Kalita) masrafına aktarılmıştır.

Baf nahiyesinin bir başka mültezimi İbrahim Ağa'dır. İbrahim Ağa'nın iltizam etmiş olduğu karyelerin isimleri okunamamıştır. İbrahim Ağa bu mukataayı 1 Recep 1020 tarihinde iltizam etmiştir. Bu dönemde İbrahim Ağa'nın borç senedinden 81.900 akçe tahsil edilmiştir. Buna kur farkından elde edilen 2.100 akçe ilave edilerek toplamda 84.000 akçe Mustafa Bey'in savaş gemisinin (Baştarde) masrafına aktarılmıştır.

Sonuç olarak Baf mukataasından iki ay on günlük süreçte 195.130 akçe hazineye gelir sağlanmıştır. Elde edilen bu gelirin toplam mukataa gelirleri içerisindeki payı % 11.7' dir.

4.1.1.4. Mukata-i Karye-i Lapta Tabi-i Girinye

Girinye'ye bağlı Lapta karyesi ve yine bu karyenin İспенçe-i gebran vergisinin mültezimi Lefkoşa Kalesi azebanından olan Halil Ağa'dır. Halil Ağa söz konusu mukataaları 1 Muharrem 1020 yılında iltizam etmiştir. Bu dönemde Halil Ağa'nın tahvilinden 47.301 akçe tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 213 akçe de ilave edilerek Girinye mirlivası Dilaver Bey'in savaş gemisinin (kalita) masrafına aktarılmıştır. Lapta karyesi mukataasından elde edilen 47.301 akçe gelirin toplam mukataa gelirleri içerisindeki payı % 2.8'dir.

4.1.1.5. Mukata-i Memleha ve Gümrük-i İskeleha-i Cezire-i Kıbrıs ve Tevabiha

1 Haziran 1612 ile 8 Ağustos 1612 tarihli belgede Kıbrıs adası memleha ve gümrük mukataasından ada hazinesine 526.457 akçe gelir sağlanmıştır. Söz konusu mukataanın sorumlusu Süleyman Bey, mültezimi ise Hüseyin'dir. Bu mukataayı 1 Muharrem 1019 yılında iltizam etmişlerdir. Bu dönemde 1021 yılına ait taksidi iki parça halinde tahsil etmiştir. İlk tahsilat 521.882 akçe olup buna kur farkından elde edilen 13.284 akçe ilave edilerek toplamda 535.166 akçe Beylerbeyi Dilaver Paşa'nın, yeniçerilerin ve bazı görevlilerin maaşları tarafına aktarılmıştır. İkinci kısımda tahsil edilen 4.575 akçeye kur farkından elde edilen 105 akçe eklenerek toplamda 4.680 akçe beylerbeyinin fermanı ve maliyenin emri ile çeşitli mühimmat ve çivi alımına harcanmıştır. Memleha ve gümrük mukataasından elde edilen 526.457 akçenin toplam mukataa gelirleri içerisindeki payı % 31.5'tir.

4.1.1.6. Mukata-i Nahiye-i Gilan

Gilan nahiyesi mukataaları tek bir kişinin iltizamına verilmeyip belli bölgelere ayrılarak dağıtılmıştır. Gilan nahiyesi mültezimlerinden biri maliye tezkerecisi Piyale Efendi'nin adamı Yusuf'tur. Yusuf mültezim bu mukataayı 1 Muharrem 1020 yılında iltizam etmiştir. Yusuf mültezimin tahvilinden bu dönemde iki farklı tarihte tahsilat yapılmıştır. İlk tahsilat 31.683 akçe olup buna kur farkından elde edilen 812 akçe de eklenerek toplamda 32.495 akçe gelir elde edilmiştir. Elde edilen bu gelir beylerbeyi Dilaver Paşa'ya aktarılmıştır. Yusuf mültezimin tahvilinden yapılan ikinci tahsilat ise

25.833 akçe olup buna kur farkından elde edilen 662 akçe ilave edilerek toplamda 26.495 akçe beylerbeyine ve tezkereci Piyale Efendi'nin maaşına aktarılmıştır.

Gilan nahiyesinin bir başka mültezimi ise Mustafa'dır. Mustafa mültezim söz konusu mukataayı 1020 yılında iltizam etmiştir. Mustafa mültezimin tahvilinden bu dönemde 117.000 akçe tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 3.000 akçe de eklenerek toplamda 120.000 akçe padişahın emri, beylerbeyi ve defterdarın fermanıya Baf mirlivası Mustafa Bey'in savaş gemisi (kalita) masrafına aktarılmıştır.

Bir diğer mültezim ise Ahmet'dir. Ahmet mültezim söz konusu mukataayı 1 Muharrem 1020 yılında iltizam etmiştir. Bu dönemde yine 1020 yılına ait taksitinden 29.250 akçe tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 750 akçe de eklenerek toplamda 30.000 akçe Baf mirlivası Mustafa Bey'in savaş gemisi (baştarde) masrafına aktarılmıştır.

Gilan nahiyesinden elde edilen 203.766 akçe mukataa gelirinin toplam mukataa gelirleri içerisindeki payı % 12.2' dir.

4.1.1.7. Mukataa-i Nahiye-i Mesarye

Mesarye nahiyesi mukataaları da Gilan nahiyesinde olduğu gibi tek bir kişiye değil bölgelere ayrılarak farklı mültezimlere iltizam edilmiştir. Mesarye nahiyesine bağlı Piperisterona ve Ayomir karyelerinin mukataasının mültezimi Hüseyin bin Abdullah, sorumlusu ise Mehmet subaşidir. Hüseyin mültezim söz konusu mukataayı 1 Muharrem 1021 yılında iltizam etmiştir. Bu dönemde ise yine 1021 yılına ait taksidinden 162.501 akçe dört parça halinde tahsil edilmiştir. İlk tahsil edilen tutar 58.751 akçeye kur farkından elde edilen 1.506 akçe ilave edilerek toplamda 60.257 akçe Girinye mirlivası Dilaver Bey'in savaş gemisi (kalita) masrafına aktarılmıştır. İkinci taksilat 6.575 akçe olup kur farkından elde edilen 168 akçe ilave edilerek toplamda 6.743 akçe de yine Dilaver Bey'in kalita masrafına harcanmıştır. Üçüncü tahsilat 32.175 akçe olup kur farkından elde edilen 825 akçe ile birlikte toplamda 33.000 akçe Mogosa mirlivası Mustafa Bey'in kalita masrafına aktarılmıştır. Hüseyin mültezimin tahvilinden bu dönemde alınan son taksit 65.000 akçe olup buna kur farkından elde edilen 1.666 akçe eklenerek toplamda 66.666 akçe maliyenin emriyle adanın beylerbeyi Dilaver Paşa'nın maaşına aktarılmıştır.

Mesarye nahiyesinin bir diğer mültezimi ise Girinye mirlivası Dilaver Bey'in adamı Yusuf'tur. Yusuf mültezim bu mukataayı 1 Muharrem 1021 yılında iltizam etmiştir. Bu dönemde yine 1021 yılına ait taksitinden toplamda 236.925 akçe iki

kısımda tahsil edilmiştir. İlk tahsil edilen tutar 87.750 akçe olup buna kur farkından elde edilen 2.250 akçe ilave edilerek toplamda 90.000 akçe Girinye mirlivası Dilaver Bey'in savaş gemisi (kalita) masrafına aktarılmıştır. İkinci tahsilat ise 149.175 akçe olup buna da kur farkından elde edilen 3.825 akçe ilave edilerek toplamda 153.000 akçe de yine Dilaver Bey'in savaş gemisi masrafına aktarılmıştır.

Mesarye nahiyesi mültezimlerinden bir diğeri Mehmet'dir. Söz konusu mukataanın sorumlusu ise Çaker Bey'dir. Mültezim Mehmet bu mukataayı 1 Muharrem 1019 yılında iltizam etmiştir. Bu dönemde 1020 yılına ait borcundan 32.175 akçe iki parça halinde tahsil edilmiştir. İlk tahsilat 27.300 akçe olup bu tutara kur farkından elde edilen 700 akçe de eklenerek toplamda 28.000 akçe Baf mirlivası Mustafa Bey'in kalita cinsi savaş gemisinin masrafına aktarılmıştır. İkinci kalemde yapılan tahsilat ise 4.875 akçe olup buna da kur farkından elde edilen 125 akçe eklenerek toplamda 5.000 akçe de yine Mustafa Bey'in kalita masrafına harcanmıştır.

Mesarye nahiyesi mültezimlerinden olan Ali ise iltizamındaki mukataayı 1 Muharrem 1021 yılında almıştır. Bu dönemde ise yine 1021 yılına ait taksitinden 97.500 akçe tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 2.500 akçe de eklenerek toplamda 100.000 akçe Baf mirlivası Mustafa Bey'in baştarde cinsi savaş gemisinin masrafına aktarılmıştır.

Mesarye nahiyesinin bir başka mültezimi ise Hasan'dır. Hasan mültezim işletmiş olduğu mukataayı 1 Muharrem 1018 yılında iltizam etmiştir. Bu dönemde 1021 yılına ait taksitinden 37.518 akçe tasil edilerek buna kur farkından elde edilen 962 akçe de eklenerek toplamda 38.480 akçe Baf mirlivası Mustafa Bey'in baştarde cinsi savaş gemisinin masrafına harcanmıştır.

Mesarye nahiyesinin Çatoz ve Amato köyleri mültezimi Musli Çavuş'tur. Musli Çavuş bu mukataayı 1 Muharrem 1019 yılında iltizam etmiştir. Bu dönemde Musli Çavuş'un tahvilinden 1019 yılına ait bakiyesi 5.850 akçe tahsil edilmiş ve buna kur farkından elde edilen 150 akçe de eklenerek toplamda 6.000 akçe beylerbeyinin fermanı ve maliyenin emriyle şeyh İsa'ya vazifesi gereği ödenmiştir.

Mesarye nahiyesinden elde edilen 572.469 akçe mukataa gelirinin toplam mukataa gelirleri içerisindeki payı % 34.3' tür.

4.1.1.8. Mukata-i Sükkerhane-i Kukla ve Tevabiha

Bu dönemde Kukla ve ona bağlı yerlerin şeker mukataasının mültezimi Mehmet Çelebi'dir. Mehmet Çelebi Kukla karyesi şeker mukataasını 1 Muharrem 1020 tarihinde iltizam etmiştir. Bu dönemde yine 1020 yılına ait borcundan 29.250 akçe tahsilat yapılmış ve buna kur farkından elde edilen 750 akçe ilave edilerek toplamda 30.000 akçe Baf mirlivası Mustafa Bey'in kalita masrafına aktarılmıştır. Kukla sükkerhanesi mukataasından elde edilen 29.250 akçelik gelirin toplam mukataa gelirleri içerisindeki payı %1.7' dir.

4.1.1.9. Mukataa-i Debbaghaneha

Debbaghâne mukataasını neccerlar, ulufeciler, mimarlar, mehteranlar, topçular, yeniçeriler ve Lefkoşa kalesi dizdarı 1 Rebiülahir 1020 tarihinde iltizam etmişlerdir. Bu dönemde söz konusu mukataanın 1020 yılına ait taksidinden 35.151 akçe tahsilat yapılmış ve buna kur farkından elde edilen 901 akçe eklenerek toplam elde edilen 36.052 akçe yine yukarıda isimleri zikrolunan grupların maaş ödemelerine aktarılmıştır. Debbaghâne mukataasından elde edilen 35.151 akçe gelirin toplam mukataa gelirleri içerisindeki payı % 2.1' dir.

Debbaghâne sözlükte “hayvan derilerinin terbiye olunduğu, sepilendiği yer” dir.⁷³ Debbaghânelerin tarihi insanlık tarihi kadar eski olup milattan öncesine gitmektedir. Dericilik islam dünyasında, Anadolu Selçuklu'larında geliştiği gibi Osmanlı Devleti'nde de gelişimini devam ettirerek önemli bir yer tutmuş ve Osmanlı iktisadi hayatında bu önemini imparatorluğun her yerine yayılarak göstermiştir. Debbaghâneler de bol suya ihtiyaç duyulduğundan dolayı genellikle deniz, akarsu, göl gibi su kaynaklarının yanına inşa edilirdi.⁷⁴

4.1.1.10. Mukataa-i Karye-i Elya ve Katokutrafa ve Cizye-i Kıbtiyan ve Tevabiha

Söz konusu mukataanın mültezimi Hasan'dır. Hasan mültezim bu mukataayı 1 Muharrem 1019 yılında iltizam etmiştir. Bu dönemde 1021 yılına ait taksitinden tahsilat yapılmıştır. Çingenelerden alınan cizye vergisi ve Elya ve Katokutrafa mukataasının

⁷³ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 192

⁷⁴ Zeki Tekin, *İstanbul Debbaghâneleri*, 349-350, erişim 20 Ağustos 2019, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/868/11030.pdf>

mültezimi Hasan'ın tahvilinden elde edilen 3.900 akçe gelire kur farkından elde edilen 100 akçe de ilave edilerek toplam 4.000 akçe beylerbeyinin fermanı ve maliyenin emri gereğince saray-ı amirenin mühimmat ve kereste alımına aktarılmıştır. 3.900 akçelik bu mukataa gelirinin toplam mukataa gelirleri içerisindeki payı % 0.2' dir.

4.1.2. Müteferrik Gelirler

Kıbrıs hazinesine gelir sağlayan bir başka kalem ise müteferrik gelirlerdir. Müteferrik kelimesinin sözlük anlamı “teferruk eden, dağınık, ayrı ayrı” 'dır⁷⁵. Ruznamçe defterlerinde ikinci gelir başlığını oluşturan müteferrik gelirler içerisinde, varisi olmayan yeniçerilerin ölümüyle miraslarının hazineye kalmasıyla elde edilen gelir, cizye gelirleri, sürsat gelirleri, ispençe gelirleri ve tefâvüt gelirleri gibi çeşitli gelir kaynakları yer almaktadır. İncelenen bu defterde ise müteferrik başlığı altında ada hazinesine 3 farklı kalemden toplamda 52.574 akçe gelir elde edilmiştir.

Tablo 4.2: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi Kıbrıs Adası Müteferrik Gelirler

Gelir Kalemi	Meblağ
An akçe-i Beytülmal-ı Yeniçeriyân-ı Kıbrıs	9.600
An akçe-i Baha-i Zemin-i Haliya	400
Tefavüt-i Gruş	42.574
Toplam	52.574

4.1.2.1. An akçe-i Beytülmal-ı Yeniçeriyân-ı Kıbrıs

Bu başlık altında mirasçısı olmayan yeniçerilerin vefatlarının ardından mal varlıklarının satışa sunulmasıyla elde edilen gelir yer almaktadır. Adı geçen gelir kaleminden ada hazinesine bu dönemde 9.600 akçe gelir elde edilmiştir.

4.1.2.2. An akçe-i Baha-i Zemin-i Haliye

Bu dönemde devlete ait boş kalmış kullanılmayan yerlerin satışından devlet hazinesine 400 akçe gelir elde edilmiştir.

4.1.2.3. Tefâvüt-i Gruş

Söz konusu belgede tefâvüt gelirleri müteferrik başlığı altında kaydedilmiş olup bu kalemden ada hazinesine 42.574 akçe gelir girmiştir.

⁷⁵ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 897.

4.2.GİDER KALEMLERİ

4.2.1.Sâlyâne Ödemeleri

İncelemiş olduğumuz 1 Haziran- 8 Ağustos tarihlerini kapsayan deftere göre 2 ay 10 günlük zaman diliminde sadece adanın beylerbeyi Dilaver Paşaya sâlyâne ödemesi yapıldığı görülmektedir. Bu zaman diliminde Dilaver Paşa'ya toplamda 133.332 akçe maaş ödenmiştir. İlk ödeme 66.666 akçe olup 1021 yılı Rebiülahir ayı için ödenmiştir ve bu para memleha gelirinden temin edilmiştir. İkinci ödeme ise yine 66.666 akçedir ve bu maaş ise 1021 yılı Cemaziyelevvel ayı için ödenmiş olup Leymosun karyesi mukataasından elde edilen gelire temin edilmiştir.

4.2.2.Cerâye Ödemeleri

2 ay 10 günlük zaman diliminde toplamda 89.965 akçe Cerâye ödemesi yapılmıştır. Bu ödemenin 64.990 akçesi adanın beylerbeyi Dilaver Paşa'ya 24.975 akçesi ise adanın defterdarı Yunus Efendi'ye yapılmıştır.

4.2.3.Mevâcib Ödemeleri

1 Haziran- 8 Ağustos tarihlerini kapsayan 2 ay 10 günlük zaman diliminde toplam 577.592 akçe mavacib(maaş) ödemesi yapılmıştır.

Tablo 4.3: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi Mevâcib Ödemeleri

Maas Ödenen Gruplar	Meblağ
Mevâcib-i Küttâb-ı Hazine-i Kıbrıs	43.050
Mevâcib-i Yeniçeriyân-ı Cezire-i Kıbrıs	448.915
Vazife-i Cevalihoran Cezire-i Kıbrıs	10.800
Mevâcib-i Müteferrikan ve ... ⁷⁶	
Sipahiyan ve Bevvaban-ı Dergah-ı Ali	35.235
Bermuceb-i Emr-i Şerif-i Alişan	
Mevâcib-i Dizdaran ve Topçuyan ve	39.592
Ulufeciyan-ı Saire Der Cezire-i Kıbrıs	
Toplam	577.592

Kıbrıs adası hazine küttaplarına bu dönemde 43.050 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. Bu kalemde ödeme yapılan görevlilerden bazıları ise şunlardır; söz konusu hazinenin muhasebecisi İbrahim Çelebi'dir ve İbrahim Çelebi'nin günlüğü 44 akçe olup hazine küttapları içerisinde en yüksek maaş ödenen görevlidir. Bu dönemde İbrahim Çelebi'ye 5 aylık olmak üzere toplamda 6.600 akçe maaş ödenmiştir. Bir diğer hazine muhasebecisi Ali Halife'dir ve Ali Halife'nin günlüğü 30 akçe olup 5 aylık maaşı 4.500 akçe olarak ödenmiştir. Hazinenin ruznamçecisi Hüseyin Halife olup günlüğü 30

⁷⁶ Okunamadı.

akçeden 5 aylık maaşı 4.500 akçe olarak ödenmiştir. Hazinenin varidatısi Feyzullah Çelebi dir ve günlüğü 40 akçe olup kendisine 5 aylık maaşı 6.000 akçe olarak ödenmiştir. Hazine maliye tezkerecisi Piyale Efendi'nin günlüğü 40 akçe olup kendisine 5 aylık maaşı 6.000 akçe olarak ödenmiştir. Bir başka hazine görevlisi olan hazine mukataacısı Mehmet Halife'dir. Mehmet Halife'nin günlüğü 35 akçe olup kendisine 5 aylık maaşı 5.250 akçe olarak ödenmiştir.

Ençok maaş ödemesi 448.915 akçe ile adadaki yeniçerilere yapılmıştır. Bu dönemde de adadaki yeniçeri sayısı 928 olup günlük giderleri 4.836 akçedir. Bu ödemenin 445.114 akçesi 1021 yılı masar ödemesine, 265 akçesi 1020 yılından kalma yeniçeri Hasan'ın lezez maaşına, geriye kalan 3.536 akçenin ise 1.238 akçesi beşinci bölükten süvari Ali Hasan'a, 884 akçesi altıncı cemaate mensup Şaban Bezazid'e, 884 akçesi Mirza Sefer'e, 530 akçesi yedinci cemaatten Mehmet'e 1020 yılı reşen ve lezez maaşları için ödenmiştir.

Bu dönemde adadaki din görevlilerine toplamda 10.800 akçe vazifelerinden dolayı maaş ödemesi yapılmıştır. Kıbrıs adası'nın bu dönemdeki müftüsü Derviş Reis'tir. Derviş Reis'in günlüğü 10 akçe olup 1 Şevval 1020 ile 29 Rebiülahir 1021 dönemi için 7 aylık maaşı olan 2.100 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. Tuzla'ya bağlı Larnaka Köyü camisinin hatibi ve imamı olan Mevlana Abdulkerim'in günlüğü 6 akçedir ve bu dönemde Mevlana Abdulkerim'e 1 Muharrem 1020 ile 30 Rebiülevvel 1021 tarihlerini kapsayan 15 aylık maaşı 2.700 akçe ödenmiştir.

Adanın müteferrikan, sipahiyan ve Bevvabanına bu dönemde 35.235 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. Adanın dizdaran, topçuyan ve ulufeciyanlarına ve diğerlerine ise 39.592 akçe maaş ödenmiştir.

Adanın en çok maaş ödenen zümresi yeniçerilerdir. Yeniçerilere ödenen maaş toplam maaş ödemesinin % 77.7 sini oluşturmaktadır.

4.2.4.İhracat Harcamaları

Yukarıda ayrıntısıyla açıklanmış olduğu üzere bu başlık altında çeşitli harcamalar kayıt altına alınmıştır.

Tablo 4.4: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi İhracat Harcamaları

Harcama Kalemi	Meblağ
Becihet-i Masarîf-ı Baştarde-i Mustafa Bey Mirliva-i Magosa	285.480
Becihet-i Masarîf-ı Kalita-i Dilaver Bey Mirliva-i Girinye	416.514

Becihet-i Masarîf-ı Kalita-i Mustafa Bey Mirliva-i Baf	208.257
Becihat-i Tamir ve Termim Bab-ı Kala-i Magosa	1.000
Becihet-i Baha-i Peksimat ve kağıt. Berâ-yı Mühimmat-ı Sükkerhane-i Piskopu ve Koloş	3.680
Becihet-i Baha-i Kereste Berâ-yı Saray-ı Amire	4.000
Toplam	918.931

Bu dönemde yapılan ihracat harcamalarının büyük bölümünü savaş gemilerinin masrafına yapıldığı görülmektedir. En yüksek harcama 416.541 akçe ile Girinye mirlivası Mustafa Bey'in kalita cinsi savaş gemisinin masrafına harcanmıştır. İkinci en yüksek harcama kalemi 285.480 akçe ile Magosa mirlivası Mustafa Bey'in Baştarde cinsi savaş gemisinin masrafına yapılmıştır. 208.257 akçe de Baf mirlivası Mustafa Bey'in kalita masrafına harcanmıştır. Savaş gemilerinin masrafına harcanan 910.251 akçe, toplam ihracat harcamalarının % 99' una eşittir.

Geriye kalan 8.680 akçe ihracat harcamasının 4.000 akçesi saray-ı amire için kereste alımına, 3.680 akçesi Piskopu ve Koloş sükkerhanesi mühimmatı için kâğıt ve peksimat(ekmek) alımına, 1.000 akçe ise Magosa kalesi kapısının onarımı için harcanmıştır.

4.3.HAZİRAN - 8 AĞUSTOS 1612 TARİHLİ BELGEYE GÖRE DİĞER BAZI BİLGİLER

4.3.1.Mimarân, Mehterân, Rah-ı Âban, Ahengerân

İncelenmiş olan belge dönemin mali durumu dışında bazı bilgiler de sunmaktadır. Adadaki mimarlar, mehterânlar, su yolcuları ve demirciler gibi belgede geçen bilgiler buna örnek gösterilebilir.

Bu dönemde Lefkoşa Kalesi baş mimarı Zeynel Ali'dir. Zeynel Ali'nin günlüğü 40 akçedir. Lefkoşa kalesinde Zeynel Ali'nin dışında bir mimar daha bulunmaktaydı ve günlüğü 15 akçeydi. Mogosa Kalesi baş mimarı ise Monarbi olup günlüğü 10 akçedir. Lefkoşa Kalesi baş mimarının günlüğü 40 akçe olup Magosa Kalesi baş mimarının günlüğünün 10 akçe olması Lefkoşa Kalesi mimarının statü olarak daha üstün olduğunu göstermektedir. Mimarlar ve rah-ı aban başlığı altında yer alıp fakat mimar mı su yolcusu mu olduğu belirtilmeyen Filori Nikola'nın günlüğü 6 akçedir. İncelenmiş

olan belgede mimarlar dışınca iki nefer rah-ı âban (suyolcuları) zikredilmektedir. Bunlardan birtanesi Lefkoşa suyolcucu olup günlüğü 6 akçe, ikincisi ise Magosa suyolcusu olup onunda günlüğü 6 akçedir.

Söz konusu 6 neferden oluşan mimar ve suyolcuların bir günlük maaş gideri 83 akçe olup bu dönemde mimarlara ve suyolcularına toplamda 7.345 akçe maaş ödemesi yapılmıştır.

İncelenmiş olan belge bize hem Lefkoşa Kalesi'nde hemde Magosa Kalesi'nde mehteran bölüğü olduğunu göstermektedir. Lefkoşa'da mehteran sayısı 6 olup bunların günlük giderleri 51 akçedir ve bu dönemde Lefkoşa mehterlerine toplamda 4.513 akçe maaş ödemesi yapılmıştır.

Magosa Kalesi'nde ise 5 nefer mehteran bulunmaktaydı. Magosa mehterlerinin günlük gideri 43 akçe olup bu dönemde toplam 3.805 akçe maaş ödenmiştir.

Tablo 4.5: 1 Haziran 1612 - 8 Ağustos 1612 Dönemi Lefkoşa ve Magosa Kalesi Mehterân Bölükleri

İsim	Şehir	Günlüğü(akçe)
Hüseyin Musa	Lefkoşa	9
Mehmet Abdullah	Lefkoşa	9
Bilal Abdullah	Lefkoşa	8
İlyas Abdullah	Lefkoşa	9
Abdulrahman Yusuf	Lefkoşa	8
Piri Bali	Lefkoşa	8
Yahya Abdullah	Magosa	9
Hasan Ömer	Magosa	9
Recep Abdullah	Magosa	9
Abdulcabbar Abdulah	Magosa	8
Hasan Hüseyin	Magosa	8
Toplam		94

Sonuç olarak Lefkoşa ve Magosa mehteran bölüğünün günlük masrafı 94 akçe olup bu dönemde mehteranalara ödenen maaş toplamı 8.318 akçedir.

İncelemiş olduğum belgede Lefkoşa Kalesinde 3 nefer ahengeran (demirci) bulunduğu kaydedilmiştir. Demircilerin kişi başı günlüğü 6 akçe olup bu dönemde toplam 1.593 akçe maaş ödemesi yapılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

16 TEMMUZ 1611- 8 AĞUSTOS 1612 YILI KIBRIS ADASI

BÜTÇESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek lisans tezi olarak incelenen bu çalışma dört ayrı belgeden oluşmakta olup 10 ay 20 günlük zaman zarfını kapsamaktadır. Dönemin Kıbrıs Beylerbeyi Dilaver Paşa, defterdarı ise Yunus Efendi'dir.

Kıbrıs adası'nın en önemli gelir kaynağını mukataalar oluşturmaktadır. Bu bilginin istisnai durumu ise Kıbrıs'ın ilk yılı bütçesinde karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs'ın ilk yılı bütçe defteri Halil Sahillioğlu tarafından çalışılmış olup bu çalışma tam bir yılı kapsamaktadır ve bu süreçte elde edilen toplam gelir 10.383.454 akçedir. Bu gelirin 3.089.454 akçesi İstanbul'dan hazineye yardım şeklinde gelmiştir. Fakat adanın asıl geliri 7.293.954 akçedir ve bunun 2.674.304 akçesi mukataa gelirlerinden elde edilmiştir. Bu dönemde adanın mukataa gelirlerinin düşük olma sebebi adanın yeni fethedilmiş olmasından dolayı Türklerin ada mukataasını iyi şekilde işletmemesindedir. Halil Sahillioğlu'nun çalışmasından sonra en eski tarihli çalışma "H. 994 (M.1586) yılı Kıbrıs bütçesi üzerine bir inceleme" adlı çalışmadır ve bu çalışma yaklaşık 10 aya tekabül etmektedir. Bu dönemde adanın toplam geliri 10.556.344 akçe olup bu gelirin 5.274.666 akçesini mukataa gelirleri oluşturmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere zaman içerisinde Türkler adanın mukataalarını daha verimli bir şekilde işletmeye başlamıştır. Kronolojik sıra takip edildiğinde bir sonraki Kıbrıs bütçesi Kadir Arslanboğa ile H. Ahmet Arslantürk'ün ortak çalışması olan "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası'nın Ağustos1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir ve Giderlerinin Tahlili" adlı çalışmadır. Bu çalışmada adanın 8 aylık bütçesi incelenmiş ve bu zaman zarfında adanın toplam geliri 11.526.682 akçe olup bu gelirin 5.382.094 akçesi mukataa gelirlerinden elde edilmiştir. Bir diğer çalışma ise Recep Dünder'ın incelemiş olduğu "18 Mart-14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs Eyaleti Bütçesi" dir. Bu çalışma da 3 aylık dönem incelenmiş olup bu süreçte adanın toplam geliri 4.544.320 akçe olarak kaydedilmiştir. Dört ayrı defterden incelenmiş olup 10 ay 20 günlük zaman dilimini kapsayan ve yüksek lisans tezi olarak incelenen bu çalışmada ise adanın toplam geliri 12.711.567 akçe olup bu gelirin 4.547.464 akçesi mukataa gelirlerinden elde edilmiştir. Ele alınan birinci belge 16 Temmuz 1611 – 14 Ekim 1611 tarihlerini kapsamakta olup

bu tarih aralığında ada hazinesine 10 ayrı mukataadan gelir sağlanmıştır. Bunlar içerisinde En yüksek gelire sahip mukataa kalemi 197.962 akçe gelir sağlayan memleha ve gümrük-i iskeleha mukataasıdır. İkinci en yüksek gelir getiren mukataa kalemi ise 196.836 akçe gelir ile sükkerhane-i Piskopu ve Koloş mukataasıdır. En düşük gelire sahip mukataa kalemi ise 8.135 akçe ile ihtisâb ve bac-ı ebvâb-ı kala-i Lefkoşa mukataasından elde edilmiştir.

Çalışmada ele alınan ikinci belge 9 Kasım 1611 – 11 Aralık 1611 tarihlerini kapsamakta olup bu tarih aralığında ada hazinesine 5 ayrı mukataadan gelir sağlanmıştır. Söz konusu beş mukataadan en yüksek gelire sahip mukataa kalemi 501.336 akçe ile memleha ve gümrük-i iskeleha mukataasıdır. Bu belgenin en düşük mukataa kalemi ise Mesarye nahiyesine bağlı Aya Listre karyesi mukataasından elde edilmiştir.

Çalışmada ele alınan üçüncü belge 28 Ocak 1612 – 31 Mayıs 1612 tarihlerini kapsamakta olup bu zaman zarfında 10 ayrı mukataadan gelir sağlanmıştır. Söz konusu mukataalar içerisinde en yüksek gelire sahip mukataa kalemi 637.599 akçe ile memleha ve gümrük-i iskeleha ve tevabiha ve beytül mal-ı hassa mukataasıdır. İkinci en yüksek mukataa kalemi ise 348.764 akçe ile patrikiye ve şemhane ki ma cizye-i gebran mukataasından elde edilmiştir. En düşük mukataa kalemi ise 1.268 akçe ile Lefkoşa meyhanesi mukataasından elde edilmiştir.

Çalışmada ele alınan son belge 1 Haziran 1612 – 8 Ağustos 1612 tarihlerini kapsamakta olup 2 ay 10 günlük bir belgedir. Söz konusu tarih aralığında ada hazinesine 10 ayrı mukataadan gelir sağlanmıştır. Bu mukataalar içerisinde en yüksek gelir 572.469 akçe ile Mesarye nahiyesi mukataasından sağlanmıştır. İkinci en yüksek mukataa kalemi ise 526.457 ile memleha ve gümrük-i iskeleha ve tevabiha mukataasından elde edilmiştir.

Görüldüğü üzere şimdiye kadar çalışılmış olan Kıbrıs Adası bütçe defterlerinden Halil Sahillioğlu'nun incelemiş olduğu Kıbrıs'ın ilk yılı bütçesi dışında hiçbir bütçe defteri tam bir yılı kapsamamaktadır. Ancak şimdiye kadar çalışılmış olan Kıbrıs Adası bütçelerinden yola çıkarak 1500'lerin sonu 1600'lerin başında Kıbrıs Adası'nın yıllık mukata gelirlerinin 5.000.000 akçe civarında olduğunu görmekteyiz. Adanın yıllık ortalama gelirini göz önünde bulundurduğumuzda mukata geliri adanın toplam gelirlerinin ortalama % 50 sini oluşturmaktadır.

Adanın bir diğer gelir kaynağı mütferrik gelirlerdir. Bu gelir başlığı altında varisi olmayan yeniçerilerin ölümüyle miraslarının hazineye kalmasıyla elde edilen gelir, cizye gelirleri, sürsat gelirleri, ispençe gelirleri ve tefävüt gelirleri gibi çeşitli gelir kaynakları yer almaktadır. 1570-1571 dönemini kapsayan bir yıllık süreçte mütferrik gelirlerden 1.737.202 akçe gelir elde edilmiştir. 16 Aralık 1585-13 Ekim 1586 tarihlerini kapsayan yaklaşık 10 aylık süreçte bu kalemden 5.281.670 akçe, Ağustos 1598 ile Nisan 1599 tarihlerini kapsayan süreçte 1.927.788 akçe, 18 Mart-14 Haziran 1608 tarihleri arasında 2.314.178 akçe gelir elde edilmiştir. İncelenmiş olan bu çalışmada ise 1611-1612 dönemini kapsayan 10 ay 20 günlük süreçte bu kalemden elde edilen gelir 6.905.897 akçedir. Dört ayrı belge üzerinden incelenmiş olunan bu çalışmada 16 Temmuz 1611 – 14 Ekim 1611 tarihli ilk belge de mütferrik gelir bulunmamaktadır. 9 Kasım 1611 – 11 Aralık 1611 tarihli belge 1 ay 2 günlük zaman dilimini kapsamakta olup bu zaman zarfında mütferrik gelirler den 26.203 akçe gelir elde edilmiştir. 28 Ocak 1612 – 31 Mayıs 1612 tarihli belge 4 ay 7 günlük zaman dilimini kapsamakta olup bu zaman zarfında mütferrik gelirlerden 6.827.120 akçe gelir elde edilmiştir. 6.827.120 akçelik mütferrik gelir 6 kalemden sağlanmış olup en yüksek mütferrik gelir 5.365.600 akçe ile cizye gelirlerinden elde edilmiştir. Bu tarih aralığında elde edilen ikinci yüksek mütferrik gelir ise 804.840 akçe ile sürsat vergi gelirlerinden elde edilmiştir. Bu belgenin en düşük mütferrik geliri ise 15.000 akçedir. Bu gelir Baf'ın eski sancak beyi Mustafa Bey'e fazladan ödenen maaşın bu dönemde tekrar alınarak hazineye teslim edilmesiyle sağlanmışır. Çalışmada ele alınan son belge ise 1 Haziran 1612 – 8 Ağustos 1612 tarihlerini kapsamakta olup 2 ay 10 günlüktür. Bu zaman diliminde ada hazinesine mütferrik gelirlerden 52.574 akçe gelir elde edilmiştir.

Adanın ilk yılı bütçesinde İstanbul'dan ada hazinesine destek olarak gönderilen ve toplam gelire dahil edilen 3.089.454 akçe dışında, adanın kendi imkanlarıyla elde edilen gelir 7.293.954 akçe olup mütferrik gelirlerin bu toplam gelir içerisindeki payı % 23.81'dir. 16 Aralık 1585-13 Ekim 1586 dönemi mütferrik gelirlerin toplam gelir içerisindeki payı % 50.03, Ağustos 1598-Nisan 1599 dönemi mütferrik gelirlerin toplam gelir içerisindeki payı % 16.72, 18 Mart-14 Haziran 1608 dönemi mütferrik gelirlerin toplam gelir içerisindeki payı % 50.92' dir. Ele alınan bu çalışmada ise mütferrik gelirlerin toplam gelir içerisindeki payı % 54.32'dir.

Şimdiye kadar incelenmiş Kıbrıs bütçelerinden yola çıkarak müteferrik gelirlerin yıllık gelir içerisindeki payını mukata gelirlerinde olduğu gibi tahmin etmek mümkün olmamaktadır. Bu gelir düzensizliğinin sebebi ise müteferrik gelirler başlığı altında cizye ve ispence vergileri gibi düzenli olarak toplanan vergilerin yanı sıra mirasçısı olmayan yeniçerilerin vefatlarıyla mallarının hazineye kalması, devlete ait boş olarak durup kullanılmayan yerlerin (dükkân gibi) dönem dönem satışa çıkarılmasıyla sağlanan gelir veya savaş zamanlarında toplanan sürsat vergisi gibi düzensiz gelir kalemlerinin de bu başlık altında yer almasından kaynaklanmaktadır.

Ruznamçe defterlerinde adanın gider kalemleri “vuzuâ min zalik” başlığı altında toplanmış ve bu gider kalemleri sâlyâne, cerâyeye, mevâcibat ve irsaliyeden oluşmaktadır. Kıbrıs adası'nın ilk yılı bütçesinin toplam gideri 8.722.058 akçe, 16 Aralık 1585-13 Ekim 1586 dönemi toplam gideri 10.383.114 akçe, Ağustos 1598 ile Nisan 1599 tarihlerinde adanın toplam gideri 11.376.703 akçe, 18 Mart-14 Haziran 1608 tarihlerinde adanın toplam gideri 2.016.092 akçedir.

Ele alınan bu çalışmada incelenmiş olan 5 Cemaziyelevvel 1020 (16 Temmuz 1611) – 6 Şaban 1020 (14 Ekim 1611) tarihli ilk belgenin gelir ve gideri 740.715 akçe olup birbirine eşittir. Söz konusu belgenin gider kalemlerini sâlyâne, cerâyeye, mevâcibat ve ihracaat harcaması ve irsaliye ödemesinden oluşturmaktadır. 3 ay 1 günlük bu dönemde ödenen 300.122 akçelik sâlyâne ödemesinin 266.664 akçesi adanın beylerbeyi Dilaver Paşa'ya yapılmıştır. Böylelikle adada en yüksek sâlyâne sahibinin adanın beylerbeyi olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte cerâyeye giderlerinin toplamı ise 114.135 akçedir. Cerâyeye ödemesi adanın beylerbeyi ve defterdarına yapılmıştır. Toplamda ödenen 114.135 akçelik cerâyeye ödemesinin 97.485 akçesi beylerbeyine yapılmıştır. Mevacib ödemelerine baktığımız zaman bahsi geçen zaman diliminde toplam 10.191 akçe ödeme yapıldığı görülmektedir. Dört kalemden oluşan mevâcib ödemeleri içerisinde en yüksek ödeme yapılan grup bevvaban ve sipahiler olup toplam ödenen maaş 4.513 akçedir. Bir diğer gider kalemini ise ihracat harcamaları oluşturmakta olup bu başlık altında muhasebeci Mehmet Efendiye yapılan 52.683 akçe borç ödemesi yer almaktadır. Son gider kalemi ise irsaliye başlığı altında yer alıp bu kalemde İstanbul'a aynı olarak gönderilen 87 kantar 38 kıyye şeker yer almaktadır.

3 Ramazan 1020 (9 Kasım 1611) – 5 Şevval 1020 (11 Aralık 1611) tarihli ikinci belgenin gelir ve gideri 564.718 akçe olup birbirine eşittir. Bu belgenin gider kalemleri sâlyâne, cerâyeye ve mevâcib ödemeleri olmak üzere üç kalemden oluşmaktadır. Söz konu

belge 1 ay 2 günlük zaman dilimini kapsamakta olup bu zaman zarfında toplam sâlyâne ödemesi sadece adanın beylerbeyi Dilaver Paşa'ya 66.666 akçe olarak ödenmiştir. Cerâyeye ödemesi ise toplamda 40.820 akçe yapılmış olup bu ödemenin en yüksek kalemi 32.495 akçe ile beylerbeyine yapılmıştır. Diğer gider kalemini ise mevacib ödemesi oluşturmaktadır. Bu başlık altında 4 gruba toplam 457.232 akçe maaş ödemesi yapılmış olup en yüksek ödeme yapılan grup 441.355 akçe ile yeniçeriler olmuştur. En düşük maaş ödemesi ise 2.400 akçe ile hazine küttabına yapılmıştır.

24 Zilkade 1020 (28 Ocak 1612) – 30 Rebiülevvel 1021 (31 Mayıs 1612) tarihli üçüncü belgesinin toplam geliri 9.686.314 akçe olup bu dönemde adanın toplam gideri 1.318.034 akçedir. Söz konusu tarihler arasında ada hazinesi 8.368.280 akçe gelir fazlası elde etmiştir. Bu gelir fazlalığının sebebi ise bu dönemde müteferrik gelirlere 6.827.120 akçe gibi oldukça yüksek bir meblağ gelir elde edilmesidir. Söz konusu belgenin gider kalemleri sâlyâne, cerâyeye, mevacibat ve ihracaat harcamalarıdır. Bu belge 4 ay 7 günlük zaman dilimini kapsamakta olup bu zaman zarfında ödenen toplam sâlyâne 387.664 akçedir. En yüksek sâlyâne ödemesi 266.664 akçe ile adanın beylerbeyi Dilaver Paşa'ya yapılmıştır. İkinci en yüksek sâlyâne ödemesi ise 115.000 akçe ile Baf mirlivası Mustafa Bey'e yapılmıştır. Geriye kalan 6.000 akçe ise adanın defterdarı Yunus Efendiye ödenmiştir. Bu dönemde yapılan cerâyeye ödemesinin toplamı ise 163.280 akçedir. Bu cerâyeye ödemesinin 129.980 akçesi beylerbeyi Dilaver Paşa'ya, 33.300 akçesi ise defterdar Yunus Efendiye yapılmıştır. Bir diğer gider kalemi ise mevacib ödemeleridir. Dört ayrı gruba 4 ay 7 günlük zaman diliminde toplam 581.392 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. Dört grup içerisinde en yüksek ödeme kalemi 491.391 akçe ile yeniçerilere yapılmıştır. En düşük maaş ödemesi ise 23.060 akçe ile hazine küttabına yapılmıştır. Bu belgenin son gider kalemini ise ihracat harcamaları oluşturmaktadır. Bu başlık altında yapılan üç kalem harcamanın toplamı 185.695 akçedir. Bunlar içerisinde en yüksek harcama kalemi 163.937 akçe ile Baf mirlivası Mustafa Bey'in kalita cinsi gemi masrafına yapılmıştır. En düşük harcama ise 4.602 akçe ile Hakkı çavuşa yapılan borç ödemesidir.

Çalışmada ele alınan dördüncü ve son belge 1 Rebiülahir 1021 (1 Haziran 1612) 10 Cemaziyelahir 1021 (8 Ağustos 1612) tarihlerini kapsamakta olup bu süre de adanın toplam gelir ve giderleri 1.719.820 akçe olup gelir ve gider birbirine eşittir. Bu tarihler arasında adanın gider kalemleri sâlyâne, cerâyeye, mevacibat ve ihracat harcamalarıdır. Söz konusu belge 2 ay 10 günlük zaman dilimini kapsamakta olup bu sürede ödenen

sâlyâne toplamı 223.297 akçedir. Adanın beylerbeyi ve defterdarına yapılan bu sâlyâne ödemesinin 133.332 akçesi beylerbeyine yapılmıştır. Cerâye ödemelerinin toplamı ise 89.965 akçe olup bu ödemenin 64.990 akçesi beylerbeyi Dilaver Paşa'ya, 24.975 akçesi ise defterdar Yunus Efendiye ödenmiştir. Adanın diğer gider kalemi ise mevacib ödemeleridir. Bu başlık altında yapılan 4 kalem maaş ödemesinin toplamı 577.592 akçedir. Bu toplam içerisinde en yüksek maaş ödemesi 448.915 akçe ile yeniçerilere yapılmıştır. En düşük ödeme ise 10.800 akçe ile adadaki din görevlilerine yapılmıştır. Belgenin son gider kalemini ise ihracat harcamaları oluşturmakta olup başlık altında toplam 918.931 akçe harcama yapılmıştır. Söz konusu harcama kalemleri içerisinde en yüksek harcama kalemi 416.514 akçe ile Girinye mirlivası Dilaver Bey'in kalita cinsi gemisinin masrafına yapılmıştır. En düşük ihracat harcaması ise 1.000 akçe ile Magosa Kalesi kapısının bakım ve tamiri için harcanmıştır.

Yukarıdaki bilgiler ışığı altında ruznamçe belgesi üzerinden adadaki gider kalemleri baktığımız zaman birinci gider kalemi olan sâlyânenin adanın beylerbeyi ve defterdarına ve bazı dönemlerde adadaki mirlivalara ödendiğini görmekteyiz. En yüksek sâlyâne ödemesi yapılan idareci ise beylerbeyi olduğu anlaşılmaktadır. İncelenilen 4 ayrı bütçe defterinden yola çıkarak cerâye ödemesi adanın beylerbeyi ve defterdarı dışında başka kimseye ödenmediği görülmüştür. En yüksek cerâye ödemesi de beylerbeyine yapılmıştır. Mevacib ödemelerine baktığımız zaman en yüksek maaş ödemesinin yeniçerilere yapıldığı anlaşılmaktadır. İhracat harcamalarına baktığımız da en çok harcama savaş gemilerine yapıldığı görülmüştür.

Bu döneme kadar incelenmiş Kıbrıs bütçelerine baktığımız zaman adanın gelir kaynakları giderlerini karşılamakta ve hatta dönem dönem gelir fazlalığı oluşmaktadır. Bu gelir fazlası "el baki" başlığı altında kaydedilerek "irsaliye" adı altında İstanbul'a gönderilirdi. Kıbrıs'ın ilk yılı bütçesinde ada gelirleri giderlerine yetmediği için İstanbul'dan ada hazinesine 3.089.454 akçe gönderilmiş olsada bu istisnai bir durumdur. Bunun sebebi ise adanın yeni feth edilmiş olmasından dolayı Osmanlı'nın ada imkanlarından iyi şekilde istifade edememelerinden ve mukataaları yeterince işletemediklerinden kaynaklanmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada dört ayrı belge incelenmiş olup belgeler arasındaki zaman aralıkları dikkate alınmadığında 5 Cemaziyelevvel 1020 (16 Temmuz 1611) ile 10 Cemaziyelahir 1021 (8 Ağustos 1612) tarih aralığında toplam 10 ay 20 günlük bir dönem incelenmiştir. Dönemin Kıbrıs Adası beylerbeyi Dilaver Paşa, defterdarı ise Yunus Efendi'dir.

İncelenen dört belgeden ilki olan ve 5 Cemaziyelevvel 1020 (16 Temmuz 1611) ile 6 Şaban 1020 (14 Ekim 1611) dönemini kapsayan belge 3 ay 1 günlüktür. Belgenin gelir kaynakları mukataa ve tefâvüt gelirlerinden sağlanmış olup toplam 740.715 akçedir. Bu gelirin 728.757 akçesini mukataa gelirleri, 11.958 akçesini de tefâvüt gelirleri oluşturmuştur. Bu tarihte müteferrik gelir elde edilmediği dikkat çekmiştir. İlgili dönemin gider kalemleri ise sâlyâne, cerâyeye, mevâcibat ve ihracat harcamaları olup toplam gider 740.715 akçedir. Görüldüğü üzere bu dönemde ada hazinesinin gelir ve giderleri birbirine eşit olmuş ve bu bağlamda irsaliye gönderimi yapılmamıştır.

Çalışmanın ikinci belgesi 3 Ramazan 1020 (9 Kasım 1611)- 5 Şevval 1020 (11 Aralık 1611) dönemlerini kapsamakta olup 1 ay iki günlük bir belgedir. Bu dönemde ada hazinesine mukataa, tefâvüt ve müteferrik başlığı altında toplam 564.718 akçe gelir girmiştir. Bu gelirin 538.515 akçesi mukataalardan, 13.805 akçesi tefâvüt gelirlerinden, 12.398 akçesi ise müteferrik gelirlerden elde edilmiştir. Adanın gider kalemleri ise sâlyâne, cerâyeye, mevâcibat kalemlerine yapılmış olup toplam gider 564.718 akçedir. Bu giderin 107.486 akçesini sâlyâne ve cerâyeye, 457.232 akçesini mevâcibat harcamaları oluşturmuştur. Bu belgede de gelirler ve giderler toplamı birbirine eşit olup irsaliye gönderimi yapılmamıştır.

Ele alınan üçüncü belge 24 Zilkaide 1020 (28 Ocak 1612)- 30 Rebiülevvel 1021 (31 Mayıs 1612) tarihlerini kapsamakta olup 4 ay 7 günlüktür. Adanın bu dönem de geliri 9.686.314 akçedir. Bu gelirin 1.612.946 akçesi mukataa gelirlerinden, 6.827.120 akçesi müteferrik gelirlerden, 1.246.248 akçesi de eski defterdar Abdi Efendi'nin muhasebesinden kalan borcun bu dönemde tahsiliyle elde edilmiştir. Adanın bu dönemki giderleri toplamı ise 1.318.034 akçedir. Bu giderin 550.944 akçesi adanın beylerbeyinin ve defterdarının ve Baf mirlivasının sâlyâne ve cerâyeye ödemesine, 581.392 akçesi mevâcibat ödemelerine, 185.698 akçesi ise ihracat harcamasına

aktarılmıştır. Ada hazinesi bu dönemde 8.368.280 akçe gelir fazlası vermiş ve bu tutar İstanbul'a merkez hazineye gönderilmiştir.

Çalışmada ele alınan dördüncü ve son belge 1 Rebiülahir 1021 (1 Haziran 1612)-10 Cemaziyelahir 1021 (8 Ağustos 1612) tarihlerini kapsamakta olup 2 ay 10 günlüktür. Bu dönemde ada hazinesi 1.719.820 akçe gelir elde etmiştir. Bu gelirin 1.667.246 akçesi mukata gelirlerinden, 10.000 akçesi müteferrik gelirlerden, 42.574 akçesinde tefâvüt gelirlerinden elde edilmiştir. Adanın bu dönem gider toplamı ise 1.719.820 akçedir. Bu giderin 223.297 akçesi adanın beylerbeyi ve defterdarının sâlyâne ve cerâyeye ödemesine, 577.592 akçesi mevâcibat ödemesine, 918.931 akçe ise ihracat harcamalarına aktarılmıştır. Görüldüğü üzere bu dönem ada hazinesi gelir ve giderleri birbirine eşit ve dolayısıyla bu dönemde irsaliye gönderimi yapılmamıştır.

Ruznamçe defterlerinde sadece ada gelir ve giderlerinin kaydı olmayıp bunun dışında da bize bilgiler sunmaktadır. Çalışmanın içeriğinde bu dönemde adada 928 yeniçeri olduğu bilgisi tesbit edilmiştir. Yeniçeriler dışında adada 6 nefer mimar ve su yolu tamircisi olduğu bilinmekte ve bunların günlük giderleri 83 akçedir. Lefkoşa Kalesi'nde 6 nefer mehteran bulunmaktaydı ve günlük giderleri 51 akçedir. Magosa Kalesi'nde ise 5 nefer mehteran bulunmaktaydı ve günlük giderleri 43 akçeydi. Belgede Lefkoşa Kalesi'nde bulunan 3 nefer ahengeran (demirci)'dan bahsedilmektedir. Bu demircilerin günlük giderleri 18 akçeydi.

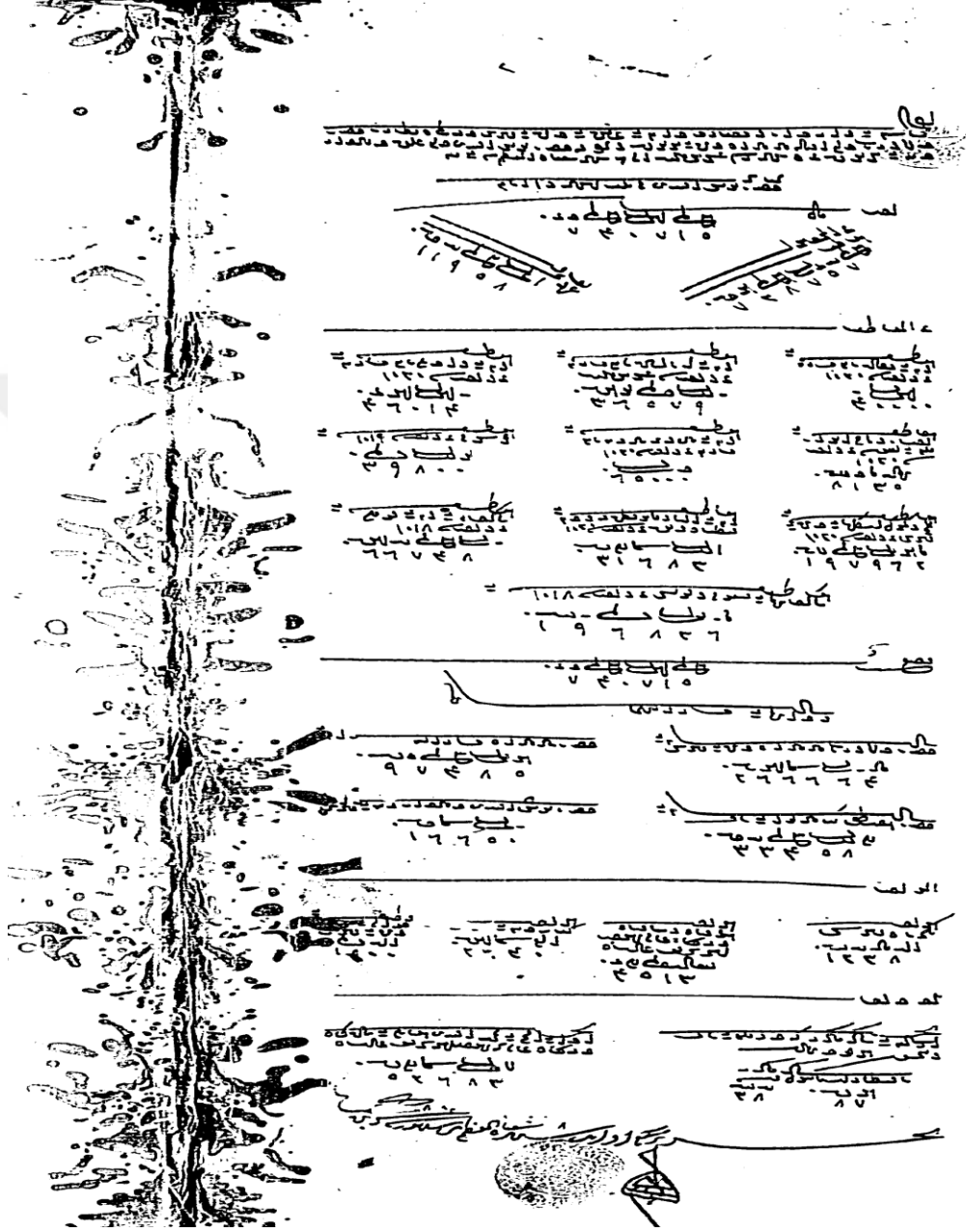
KAYNAKÇA

- Afyoncu, Erhan. "Mevacib". *TDVİA*. 29: 418. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Afyoncu, Erhan. "Ruznamçe". *TDVİA*. 35: 276-277. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Ana Biritanica Genel Kültür Ansiklopedisi. "Mukataa". *Hürriyet Gazetecilik*, 23: 195. İstanbul.
- Arslanboğa, Kadir ve Arslantürk, Ahmet. "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası'nın Ağustos 1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir ve Giderlerinin Tahlili". *History Studies International Journal Of History* 6,sy.5 (2014): 14.
- Aydın, Bilgin ve Günalan, Rıfat. *15-16. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter Sistemi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008).
- Bilge, Sadık Müfit. *Sultan, Sipahiler, Köylüler, İktisatçılar*. İstanbul: Kitabevi, 2015.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Maliyeden Müdevver Defter, (MAD.d.), Dosya:00441.
- Bostan, İdris. "Sâlyâne". *TDVİA*. 36: 59. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009).
- Büyük Ansiklopedi. "İltizam". *Milliyet Yayınları*. 7: 2403. İstanbul:
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. "iltizam". *Milliyet Yayınları*, 11: 5652. İstanbul: 1986.
- Çakır, Baki. *Osmanlı Mukataa Sistem (16.-18. Yüzyıl)*. İstanbul: Kitapevi Yayıncılık, 2003.
- Çiçek, Kemal. "Kıbrıs". *TDVİA*. 25: 374. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Demiryürek, Mehmet, Cellatoğulları, H. İbrahim ve Arıcı, Deniz. "H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs Ruznamçesi (Bütçesi) Üzerine Bir İnceleme". *History Studies International Journal Of History* 9, sy.2 (2017): 89.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Ak Yayın Evi, 2012.
- Dinç, Güven. "Tanzimat Dönemi Cizye Defterlerine Göre Antalya Gayr-i Müslimleri". *Mediterranean Journal of Humonities* vu/2, (2017): 160-161.
- Dündar, Recep. "18 Mart - 14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs Eyaleti Bütçesi". *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 5/4 (2010): 1033.
- Erdoğru, Mehmet Akif. *Kıbrıs'ta Osmanlılar I*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2008.
- Es- Seyyid, Seyyid Muhammed. "Ceraie". *TDVİA*. 7: 390. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1993.
- Genç, Mehmet. "Mukataa". *TDVİA*. 31: 129. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Genç, Mehmet. "İltizam". *TDVİA*. 22: 154. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Genç, Mehmet. "Mâlikâne". *TDVİA*. 27: 516. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Giray, Filiz. *Maliye Tarihi*. İstanbul: Ezgi Kitap Evi, 2010.
- Göyünç, Nejat. "Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri". *Milletler Arası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, seri 1, sy. A2, (1971): 105-107.

- Meydan Larousse. "Mukataa". *Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti.*, 14: 217. İstanbul, 1979.
- Orhonlu, Cengiz. "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)". *Milletler Arası Birinci Kıbrıs tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, seri 1, sy. A2, (1971): 91.
- Özvar, Erol. *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*. İstanbul: Kitapevi, 2003.
- Recep Dünder, "Kıbrıs Beylerbeyliği". Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998).
- Sahillioğlu, Halil. "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi". *Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi* 4, Sy.7-8, (1967):1.
- Ünal, Mehmet Ali. *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011.
- Zeki Tekin, *İstanbul Debbağhâneleri*, erişim 20 Ağustos 2019, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/868/11030.pdf>

EKLER

EK-1: M. 16 Temmuz 1611 (H. 5 Cemaziyellevvel 1020)-M. 14 Ekim 1611 (H. 6 Şaban 1020) Tarihli Belgeden Örnek Bir Sayfa

İcmal-i muhasebe-i varidat-ı ve masarif-i hızzane-i amire-i cezire-i Kıbrıs der zaman-ı nezaret-i hazreti Dilaver Paşa dame ikbalehu mir miran-ı cezire-i mezbure ve be marifet-i hazreti Yunus Efendi dame uluhehü defterdar-ı cezire-i mezbure an 5 şehr-i Cemaziyelevvel sene işrin ve elf ila 6 şehr-i Şaban'ül muazzam sene-i minhu

Be marifet-i Hazreti Yunus Efendi fi selase eşhur ve 1 eyyam

Aslı mal 740. 715

Ani'l mahsulü-i mukataa 728.757		Tefavüt ü guruş 11.958
Mukataa-i Karye-i viçada tabii mesarye an vacib sene 1020 40.000	Ani'l mukataat Mukataa-i Karye-i Aya Listre tabii mesarye an vacib sene işrin ve elf 36.579	Mukataa-i Karye-i vadili tabi-i mesarye an vacib sene 1020 46.014
Mukataa-i ihtisab-ı bac-ı ebvab Kala-i Lefkoşa an vacib sene 1020 8.135	Mukataa-i Karye-i piperosterona tabi-i mesarye an vacib sene 1020 65.000	Mukataa-i Hırsofu an vacib sene 1019 39.800
Mukataa-i Memleha ve gümrük-i iskeleha-i cezire-i Kıbrıs an vacib sene 1020 197.962	Mukataa-i Karye-i Elya ve Katokutrafa Der hazine ve cizye-i kıbtıyan ve bive an vacib sene 1020 31.683	Mukataa-i Sükkerhane-i karye-i Kukla an vacib sene 1018 66.748
Mukataa-i sükkerhaneha-i Piskopu ve Koloş an vacib sene 1018 196.836		
Vuzuaminzalik 740715		

Salyana-i ve cirâye-i müşarün-ileyh hüma

Salyane-i hazreti Dilaver Paşa mirmiran-ı
cezire-i Kıbrıs
266.664

ciraye-i hazreti mirmiran-ı müşarunileyh
97485

Salyane-i hazreti Mustafa Bey mirliva-i
baf
33458

Ciraye-i hazreti Yunus Efendi defterdar-ı
cezire-i Kıbrıs.
16650

El Mevacibat

Mevacib-i
Yeniçeriyan-ı Kıbrıs
1.238

Mevacib-i
.....ve sipahiyan-ı
Dergâh-ı Ali ber
mucib emr-i şerif-i
alışan.
4513

Mevacib-i
Küttab-ı hazine-i
Kıbrıs.
1.640

Vazife-i
Cevali horan
cezire-i Kıbrıs.
1.800

El ihracat

Be cihet-i
irsaliye-i sükker mükerrer ki der kala-i
Baf ve leymusun mevcut ve mal.
Sükker mükerrer
Fi Kantar-ı İstanbul = kıyye
87

Be cihet-i
Eda-i akçe-i Mehmet Efendi mukabele-i
piyadegan-ı dergah-ı ali be cihet-i ber
mucib emri şerif-i alışan.
52.683

Tahiren evail-i şehri şaban'ül muazzam min eşhur sene işrin ve elf.

